

T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

**GELENEKSEL ALEVİLİKTE MİRAC ANLATISININ İNANÇ VE İBADETLERE
YANSIMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Ezgi ÜNSEVER

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Hulusi YILMAZ

Temmuz-2024

Malatya

GELENEKSEL ALEVİLİKTE MİRAC ANLATISININ İNANÇ VE İBADETLERE YANSIMASI

Ezgi ÜNSEVER

**Alevilik Araştırmaları Enstitüsü
Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğrt. Üyesi Hulusi YILMAZ

Temmuz-2024

Malatya

ETİK BEYANI

İnönü Üniversitesi Alevilik Araştırmaları Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi Kurallarına uygun olarak hazırladığım ve desteklenen / bu tez çalışmada:

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildiririm.

Bu beyanlarımın aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 16 / 07 / 2024.

Ezgi ÜNSEVER

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ÜNSEVER, Ezgi. **Geleneksel Alevilikte Miraç Anlatısının İnanç ve İbadetlere Yansıması** (Yüksek Lisans Tezi), Malatya, 2024

Yüzyıllardır süre gelen Alevi İnancının inanç belleğinin şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan Miraç Hadisesi ve Miraç'ta gerçekleştiğine inanılan Kırklar Cemi çalışılmıştır. Alevi İnancı içerisinde farklı bakış açılarını karşımıza çıkaran birçok anlatı karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatılar Alevi yazılı kaynaklarında yer almakla beraber daha çok sözlü kültürde yerini bulmuştur. Çoğu anlatının şifahi olması ve Aleviliğin geniş bir coğrafyaya yayılması nedeniyle inanç, birçok farklılığı barındırmaya başlamış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Sürek farklılıkları nedeniyle ibadetin ismi aynı olsa da gerçekleşme biçimi değişiklikler göstermiştir. Bu değişiklikler Cem törenlerine, oruç ibadetine, semah figürlerine, kaynaklara yansımıştır.

İnançta ortaya çıkan bu farklılıkların yanı sıra Cem İbadetinin özünü oluşturan ve Aleviler açısından hem fikir olunan anlatıların başında Kırklar Cemi anlatısı, Kırklar Söylencesi, gelmektedir. İnanca göre ilk Cem, Kırklar Meclisinde yaşanmıştır. Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin Kırklar Meclisinde yer alması ve ilk Cem ibadetine bizzat bulundukları inancı söylenceyi daha önemli kılmaktadır. Her Cem ibadeti de Kırklar Cemi'nin bir tekrarı olarak algılanmaktadır. Bir diğer önemli husus olan Miraç Hadisesinin dönüş yolculuğunda Kırklar Cemi'nin yaşandığı inancı ve aynı zamanda Hz. Muhammed'in bu kutsal yolculuğunda sırasında Hz. Ali ile birçok noktada karşılaşmış olması inancı Alevilerin Hz. Ali algısının ve Allah-Muhammed inancının şekillenmesinde rol oynamıştır. Alevilerin Allah-Muhammed-Ali inancında çok büyük farklılıklar bulunmamakla beraber "sır" kavramıyla çevrelenmiş, inancın yapı taşını oluşturmuştur. Aynı zamanda bazı anlam karışıklıklarını da beraberinde getirmiştir. Alevi inancında özellikle Allah ve Hz. Ali algısının oluşması açısından Miraç ve Kırklar Cemi'nin belirleyici rol oynaması ve inanca başka hangi noktalarda etki ettiği üzerinde çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Kırklar Cemi, Miraç, Hz. Ali, Sürek, İnanç.

ABSTRACT

UNSEVER, Ezgi. **Reflection of Mirac Narrative on Beliefs and Worships in Traditional Alevism (Master's Thesis)**, Malatya,2024

The Incident of Miraj, which has an important place in shaping the faith memory of the Alevi Faith, which has been going on for centuries, and the Cemi of the Forties, which is believed to have taken place during the Miraj, were studied. There are many narratives that reveal different perspectives within the Alevi Faith. Although these narratives are included in Alevi written sources, they have found their place mostly in oral culture. Since most narratives are oral and Alevism has spread over a wide geography, the belief has begun to contain many differences and has survived to the present day. Although the name of the worship is the same due to differences in duration, the way it is performed has changed. These changes were reflected in Cem ceremonies, fasting, semah figures and resources.

In addition to these differences in belief, one of the narratives that constitute the essence of Cem Worship and that are agreed upon by Alevis is the Forty Cemi narrative, the Legend of the Forties. According to belief, the first Cem took place in the Council of Forty. Hz. Muhammad and the Prophet. Ali's involvement in the Council of Forty and the belief that they were personally present at the first Cem worship make the legend more important. Each Cem worship is perceived as a repetition of the Kırklar Cem. Another important issue is the belief that the Cemi of Forties took place on the return journey of the Miraj Event and also the belief that Hz. During this sacred journey of Muhammad, Hz. The belief of Alevis that he encountered Ali at many points is related to Hz. He played a role in shaping the perception of Ali and the belief in Allah and Muhammad. Although there are no major differences in the Alevi belief in Allah-Muhammad-Ali, it is surrounded by the concept of "secret" and forms the building block of the belief. It has also brought about some confusion in meaning. In the Alevi belief, especially Allah and Prophet Muhammad. It has been studied how Miraç and Kırklar Cemi played a decisive role in the formation of the perception of Ali and at what other points they affected the belief.

Keywords: Alevism, Forties Cem, Miraç, Ali, Belief.

KISALTMALAR LİSTESİ

Hız.: Hazreti

Vb.: Ve Benzeri

TDKB: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı

Çev.: Çeviren

Yay.: Yayınları

EKEV: Erzurum Kültür Eğitim Vakfı

KİSBU: Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi

yy.: Yüzyıl

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYANI.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
1. GİRİŞ	1
2.ALEVİLİK: TANIM VE ÇERÇEVESİ.....	3
3.ALEVİLİKTE BAZI ÖNEMLİ İBADETLER	6
3.1.ORUÇ TUTMA	6
3.2.KURBAN İBADETİ.....	9
3.3.MUSAHİPLİK.....	10
3.4.OCAK	12
3.5.SEMAH.....	13
3.6.CEM.....	15
4.CEM İBADETİNE KAYNAKLIK EDEN İNANÇ UNSURLARI.....	17
4.1.MİRAC VE KIRKLAR CEMİ	17
4.2.KIRKLAR CEMİ.....	17
5.ORTADOKS İSLAM ÇERÇEVESİNDE İSRA VE MİRAC HADİSESİ	23
6.ALEVİ İNANCINDA MİRAC HADİSESİ.....	27
7.ALEVİ KAYNAKLARINDA MİRACIN VE KIRKLAR'IN İŞLENMESİ	32
8. ALEVİLİKTE MİRAC ANLATISININ TANRI İNANCINA VE HZ. ALİ TASAVVURUNA YANSIMASI.....	42
8.1. HZ. ALİ'NİN TANRISALLIĞI	42
9.SONUÇ	50
KAYNAKÇA.....	53
ÖZGEÇMİŞ.....	59

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Alevi inancındaki ibadetler, Alevi inancının özünü oluşturan Cem İbadetinin kökenleri ve Hz. Muhammed'in Miraç yolculuğu incelenmiştir. Miraç yolculuğu ve Kırklar Cemi Alevi inancında birçok unsurun algılanma biçimine etki etmiş ve hem yazılı hem sözlü kaynaklarda yüzyıllar boyu işlenmiştir, derin anlamları içinde barındırmıştır.

Alevilik çok derin anlam dünyasına sahip bir inançtır. Alevilerde geçmişten itibaren özellikle şifahi olarak inançlarını aktarmış olmalarına rağmen korumuş, sahip çıkmış, aktarmaya devam etmişlerdir. Bizlere de bu değerli inanç adına araştırma alanı doğduğu için ve lisans döneminden itibaren hayalim olan bu sahada çalıştığım için kendimi şanslı hissediyorum.

Tez yazım sürecimin, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye de meydana gelen büyük depreme denk gelmesinden dolayı yaşadığımız büyük sıkıntılar süreci oldukça zorlaştırmıştır. Bu süreçte desteğini, anlayışını, değerli bilgi birikimini sonuna kadar benimle paylaşan tez danışmanı hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Hulusi Yılmaz'a teşekkür ediyorum.

Yine bu süreçte desteğini her zaman hissettiğim Annem Ayten Ünsever'e, Babam Bünyamin Ünsever'e, Kardeşim Özge Ünsever'e, Abim Ozan Ünsever'e ve bütün sevdiklerime teşekkür ederim. Tez çalışmamın manevi anlamını besleyen, duasını her zaman hissettiğim, Aleviliği bütün yaşamı boyunca büyük hassasiyet ve bağlılıkla yaşamış olan canım dedem Ali Kılıç'ın güzel hatırasına teşekkür ederim.

Ezgi ÜNSEVER

TEMMUZ-2024

1. GİRİŞ

Geniş bir coğrafyaya yayılan ve kökleri çok eskiye dayanan Alevi inancı ile ilgili özellikle son yıllarda çalışmaların arttığını görebilmekteyiz. Alevilik, tezimizde bahsettiğimiz ‘sürek’ kavramından dolayı farklı yörelerde farklı uygulama ve yaklaşımlarla yaşanan bir inanç olsa da bazı inanç unsurlarının Alevi inanç belleğinde ortaklık barındırdığı, kolektif bir tutumla yaklaşıldığı görülmektedir. İbadetin gerçekleşiş biçimi veya her Alevi grupta aynı olmayan gelenekler bulunsa da ortak paydada buluşulan konular vardır. Örneğin; Kırklar Cemi. Aleviler ocaklarına göre Cem ibadetlerini farklı şekillerde gerçekleştirebilmektedirler. Bazı bölgelerde Cem ibadetine oaktan olmayanlar alınmazken bazı bölgelerde alınmaktadır veya Cem ibadetinin olmazsa olmazı ‘semah’ yine yöreye ve ocağa göre farklılıklar göstermektedir. Birçok farklı semahın bulunması bundan kaynaklıdır. Fakat buna rağmen Cem ibadeti kökenini Kırklar Cemi’nden almaktadır. Günümüze kadar gerçekleştirilen Cem ibadetlerinin hepsinde Kırklar Cemi’nin tekrarlanışını, izlerini görmekteyiz. Kırklar söylencesine atıflar yapılırken ilk ibadet olduğu için ve detaylı bir şekilde anlatacağımız konu başlıklarından dolayı Cem, özünü, Kırklar Ceminden almaktadır.

Tezimizin birinci başlığından Aleviliğin hangi anlamlara geldiğinden ve ne olarak algılandığından bahsettik. İkinci başlıkta Alevilik inancındaki diğer önemli inanç unsurlarından bahsettik. Önemli inanç unsurlarından Cem ibadetinden yola çıkarak Cem’e kaynaklık eden inanç unsurlarından bahsettik. Kırklar Cemi önceden de belirttiğimiz üzere Cem ibadetine kaynaklık eden ana unsur. Söylenceye baktığımızda ise Kırklar Cemi’nin bu kadar önemli olmasının bir başka sebebi, Hz. Ali ve Hz. Muhammed’inde bu mecliste bulunuyor olmasıdır. Kırklar söylencesine daha detaylı bir şekilde bakıldığında Hz. Muhammed’in Miraç yolculuğundan dönerken Kırklarla karşılaşmış olması fakat Hz. Ali’nin bütün yolculuk boyunca Hz. Muhammed’e eşlik ettiği karşımıza çıkmaktadır. Bu da Kırklar Cemi’nin yanı sıra Hz. Muhammed’in kutsal Miraç yolculuğunun da Alevi inancında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Bu sebeple Miraç hadisesi de tezimizde hem Ortodoks İslam bakış açısında hem Alevi inancında beşinci ve altıncı başlıklar altında işlenmiştir. Yedinci başlıkta Miraç ve Kırkların Alevi sözlü ve yazılı kaynaklarına yansımaları özellikle yedi ulu ozandan bazıları tarafından nasıl dile getirilip işlendiği incelenmiştir. Tezin son kısmında ise Miraç ve Kırklar hadisesinin Alevi inancında Allah inancına ve Hz. Ali tasavvuruna etkileri üzerinde durulmuştur. Günümüze

kadar gerçekleştirilen Hz. Ali ile ilgili inanç motiflerinden ve tasavvurlarından bazılarından söz edilmiş, Miraç ve Kırklar Cemi'nin inanç üzerine etkileri incelenmiştir.

2. ALEVİLİK: TANIM VE ÇERÇEVESİ

Alevilik hem tarihsel hem toplumsal boyutlarıyla inceleyeceğimiz bir kavramdır. Alevilik kavramını daha çok bu inancın nasıl algılandığından, insanların bilinç dünyasında nasıl şekillendiğinden yola çıkarak yorumluyoruz. Alevilik heterojen bir yapıya sahip olduğu için bu alandan kesin sınırlar çizmek zordur.

Alevilik genel anlamıyla; Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'in peygamberliğine ve Hz. Ali'nin veliliğine inanan, Müslümanlığın bir başka yaklaşımı olarak karşımıza çıkar. Bunun yanı sıra Alevilik tarih boyunca çeşitli tanımlama ve adlandırmalara uğramıştır. Burada Aleviliğin yazılı kaynaklarının sınırlı olmasından dolayı da farklı tanımlamalarla karşılaşmaktayız. Tarihsel süreç içerisinde Aleviliğin ortaya çıktığı ilk zamanlara bakınca Alevilik daha çok Hz. Ali'nin soyundan gelenler için kullanılırken daha sonraki dönemlerde Ali'ye bağlı olanlar içinde kullanılmaya başlanmıştır. En genel kabul olarak ise Alevilik, Hz. Muhammed ve Hz. Ali soyundan gelenleri (Ehl-i Beyt) sevmek esasına dayanmaktadır. Ehl-i Beyt'e bağlılık burada önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sevgi zamanla bir inanç sistemini meydana getirmiştir. Aynı zamanda Alevilik, 'yol', 'tarik-i müstakim' (doğru yol), 'güruh-ı naci' (temiz insanlar topluluğu) gibi kavramlarla karşımıza çıkar. Aleviliğin yaklaşık 1400 yıllık geçmişi olduğunu söylersek bu inanç sisteminin oluşmaya başladığı dönemi, Hz. Muhammed'in vefatından sonrasına dayandırabiliriz. Hz. Muhammed peygamberliği boyunca Hz. Ali'ye olan sevgisinden ve onun Müslümanlıktaki yerinden öneminden sıkça bahsetmiştir. "Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır. Şehri dileyen kapıya gelsin." Hz. Muhammed tarafından dile getirilmiştir (Aytaş, 2010: 17).

Alevi sözcüğü, 'Ali'ye mensup', 'Ali'ye ait' ve 'Ali soyundan olan' anlamlarını karşılarken, bu kavramların çoğul şekli Aleviyye ve Aleviyyun'dur. Tasavvufta ise 'Hz. Ali'yi sevmek saymak ve ona bağlı olmak' anlamlarında kullanılmıştır (Dalkıran, 2002: 98). Nesebe ve sebebe dayalı olarak bir aidiyet ifade eden Alevi sözcüğü, nesebe dayalı olarak Hz. Ali'ye soydan bağlı olmak yani Evlad-ı Ali'yi ifade eder. Burada Evlad-ı Ali olarak Hz. Ali ve Hz. Fatıma'dan doğan ve onların çocukları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den devam edenler kastedilir. Sebebe dayalı olarak ise Hz. Ali yaşarken onun yanında olanlar ve vefatından sonra da onun yolundan gidenleri kastetmek için ifade edilmiştir.

Zaman içerisinde Aleviliğin nesebe mi sebebe mi dayalı olduğu ve bu inanç sistemine nereden bakılacağı irdelenmiş araştırma konusu olmuştur. Aleviliğin görünür olmaya başladığı ilk zamanlarda daha çok nesebe dayalı Alevilik görülmüştür. Kendisini Alevi olarak

tanımlayanların bu tanımı Hz. Ali'nin soyundan gelmelerine bağılı olarak yaptıkları görülmüştür. Bazı araştırmacılara göre Aleviliğin yalnız nesebe bağılı olarak gösterilmesi sorunlu bulunmuş, buradan hareketle farklı etnik kökene bağılı olanların kendisini Alevi olarak görmelerinin açıklanamayacağı üzerinde durulmuştur. Şehirleşmenin de etkisiyle daha sonraki dönemler Alevilikte sebebin daha fazla öne çıktığı görülmüştür. Yine Aleviliği daha önceki dönemlerde tanımlayanlar Alevilik sözünün yerine 'Muhammed-Ali yolu' terimini kullanmışlardır. Hz. Ali yaşarken onun yanında olanlar için 'Şiayı Ali' ve 'Ashab-ı Ali' deyimleri kullanılmıştır. Tüm bu tanımlamalarla beraber Alevilik hep Müslümanlığın içerisinde anlatılmıştır.

Aleviliği tanımlarken inanç önderleri bu tanımları genel olarak "Hak-Muhammed-Ali-Ehl-i Beyt" üzerinden yapmışlardır. Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin şariat ve tarikat uygulamalarının Alevilik olduğu bir başka tanımda söylenmiş ve Aleviliğin temellerinin Hz. Muhammed ve On İki İmamlar tarafından atıldığı belirtilmiştir (Dalkıran, 2002: 100).

İslam siyasi tarihine baktığımızda ise halifelikle ilgili anlaşmazlıklar sırasında Alevilik kavramının kullanılmaya başlandığını görüyoruz. Hz. Muhammed'in vefatından sonra ortaya çıkan halifelik sorununda, halifeliğin Hz. Ali ve onun soyundan gelenlerin hakkı olduğunu düşünenler için Alevi terimi kullanılmıştır. Bazı araştırmacılar Aleviliği 'Ali Partisi' şeklinde açıklamıştır. Sözlük anlamı dışında 'Alevi' terimi, Hz. Muhammed'in vefatından sonra onun ve Allah'ın tayini ile Hz. Ali'nin ve soyunun halifelğe gelmesini doğru bulanlar için kullanılan 'Şia' ile anlamdaş kullanılmıştır. Böylelikle Hz. Ali'ye sevgi ve saygı bağılılığının ötesinde ona ve soyuna yönelik partileşmenin siyasi temellerinin atıldığı görülmüştür (Dalkıran, 2002: 110).

Şii ve Alevi inanç dünyasında Gadir-i Hum Hadisesi olarak karşımıza çıkan ve bayram olarak kutlanan önemli günde Hz. Muhammed'in Veda Haccı dönüşünde Gadir Hum denilen yerde Hz. Ali'yi vasisi tayin ettiğine inanılır. Hz. Ali'nin imamet ve Hz. Muhammed'in vefatından sonra kendisinin halife olması gerektiği toplumsal bellekte bu hadiseye bağlanır. Gadir-i Hum bu konuda bir delil niteliğindedir. Şii İmamıyye'ye göre Hz. Muhammed Veda Haccı'ndan dönerken 10 Zil-hiccede Gadir Hum'da konaklamış ve yanındakilere;

Ey peygamber! Sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yerine getirmemiş olursun (5. maide 67) ayeti indi. Cebrail bana Rabbinden şu emiri getirdi. Ali Bin Ebu Talib, benim kardeşim, vasim, halifem ve benden sonra imamdır. Ey halk! Allah onu size veli ve imam olarak tayin etti; Ona itâatı herkese farz kıldı. Ona muhalefet eden melun olacak, saygı gösteren ise rahmete erecektir. Dinleyiniz ve itâat ediniz. Allah mevlânız, Ali de imamınızdır. İmamet ondan sonra,

kıyamete kadar, onun soyundan devam edecektir. Bunu üzerine Hz. Peygamber, “ben kimin Mevlâsı isem Ali de onun Mevlâsıdır

demıştır. Bu hadisenin inanç dünyasında birçok teolojik ve kültürel yansımaları olmuştur. Hz. Muhammed aynı zamanda Gadir-i Humm Hadisesinde bütün Müslümanlara iki önemli emanet (Sekaleyn Hadisi) bırakmıştır. Hz. Muhammed “ben size iki değerli emanet bırakıyorum. Bunlardan biri diğerine göre daha büyük olup bereket ve etkisi gökten yere kadar uzanan Allah’ın kitabı, diğeri de Ehl-i Beyt’imdir. Bu iki emanet kıyamet günü havuzumun başında benimle buluşuncaya kadar birbirinden ayrılmayacaktır” demıştır (Üçer, 2005: 167). Aynı zamanda Şii gelenek Maide suresinin 3. Ve 67. Ayetini de bu hadiseye delil olarak göstermektedir (Turan ve Yıldız, 2008: 12; Üçer, 2005: 164).

3. ALEVİLİKTE BAZI ÖNEMLİ İBADETLER

Aleviliğin ibadet dünyasına, erkan ve usullerine bakmadan önce Alevilik inancında öne çıkan en önemli öğretilerden yol ve süre kavramına bakmamız gerekmektedir. ‘Yol bir, süre bin bir’ olarak ifade edilen kavram Alevi inancında önemli bir yere sahiptir. Buradan hareketle Alevi ibadetlerinin yöreye-kültüre göre farklılıklar göstereceğini, fakat gidilen yol’un aynı olduğunu görebilmekteyiz. Gerçekleştirilen ibadetlerin uygulanış biçimi farklı olsa da inançsal ve kültürel doğrular aynılık gösterir. Yol, Hak-Muhammed-Ali yoludur. Alevi yolunun kurucusu Hz. Ali’dir. Yol’un Anadolu’da öne çıkan önemli temsilcisi Hacı Bektaş Veli’dir. Hacı Bektaş Veli döneminde kurulan ocaklar, talipleriyle yol’u yaşatmış ve günümüze kadar gelinmesini sağlamışlardır. Sürek olarak karşımıza çıkan kavram ise uygulama farklılığı anlamına gelir, sürdürme ve devam ettirmeyi ifade eder. Sürek olgusundan ‘yolun devam ettirilmesi’ anlaşılmalıdır. Yol devam ettirilirken uygulama farklılıkları meydana gelse de, ‘öz’ bozulmamalıdır. Böylelikle ‘Yol bir, süre bin bir’ kavramı aynı amaca ulaşmak için izlenecek çeşitli yolları ifade eder. Sürek farklılığının sebebi ise Alevi- Bektaşilerin yaşadığı şartlara, alışkanlıklara, kültüre bağlanmıştır. Cem uygulamaları bölgeye ve köye göre değişiklikler gösterirken taliplerin mensup oldukları ocaklara göre de değişiklik gösterir. Ocak, cemin yani süreğin farklılığı açısından çok önemlidir (Gül, 2017: 28; Dedekargınoğlu; 2010: 197).

3.1. ORUÇ TUTMA

Alevi inancındaki ibadet dünyasına baktığımızda burada da karşımızda süreğe bağlı olarak farklılıklar çıkmaktadır. Her inançta olduğu gibi Alevi inancında da oruç ibadeti karşımıza çıkmaktadır. Alevilerin temel İslami ibadetlere süre kalıplarıyla getirdiği farklı yorumlar, oruç tutma da karşımıza belirgin bir şekilde çıkar.

Yöreye ve kültüre göre farklılıklar göstermekle birlikte Alevilerin tuttuğu oruçlar Muharrem orucu, Medet-Mürüvvet orucu, Hızır orucu, 48 Perşembe orucu, adak oruçları ve farklı sayılarda tutulan Ramazan orucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu oruçlar arasında en farklı tutuma sahip olunan oruç Ramazan orucudur. Alevilerin büyük çoğunluğu Ramazan da 30 gün oruç tutmamakla birlikte yöreye göre 3 veya 9 gün oruç tutulduğu görülür. (Üçer, 2005: 167). Saha çalışmalarında yapılan mülakatlarda elde edilen bilgilere göre inanç önderleri, Ramazan ayında bir veya üç gün oruç tutulması gerektiğini, bunun sebebinin ise Kur’an’ın bu ayda 27. Günden itibaren indirilmesi olduğunu belirtmişlerdir. Kadir gecesini bu sebeple Aleviler için önemli bir günken Ramazan ayında kaç gün oruç tutulacağını bildirilmediği kanısındalardır (Yılmaz, 2008: 156). Ramazan ayında Hz. Ali’nin şehit edilmesinden kaynaklı olarak Ramazan’ın 21. Gününden itibaren 9 gün yas amaçlı oruç tutulduğu da görülmektedir.

Alevilerin genelinin birleştigi ve büyük önem arz eden oruç ise Muharrem orucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygulama biçiminde farklılıklar görülse de Alevilerin büyük çoğunluğu Muharrem ayında, On iki İmam orucu, Yas-Matem orucu, Muharrem Orucu dedikleri orucu tutmaktadırlar.

Muharrem orucunun uygulanışında da yine farklılıklar görülmektedir. Aleviler için oruç denince sadece yememek ve içmemek değil, nefsi arındırmak gayesi öne çıkar. Kur'an'ı Kerim'de Bakara ve el-Fecr surelerindeki ayetlerde geçen orucun Muharrem orucu olduğu yönünde Aleviler arasında ortak bir tutum görülmektedir. Buna sebep olarak ise, Ramazan ayı tam bir ay olduğundan ayetlerde geçen 'sayılı günler' ifadesinin Muharrem orucu için söylendiği belirtilmektedir. Muharrem orucunun kaç gün tutulacağıyla ilgili olarak ise farklılıklar görülmektedir. Alevilerin bir kesimi Muharrem orucunu 10 gün tutmaktadırlar. Bir gün Hz. Adem'in tövbesi kabul edildiği için, iki gün Hz. İbrahim, Nemrut'un ateşinden kurtulduğu için, iki gün Hz. Nuh'un gemisi büyük tufandan kurtulduğu için, iki gün Hz. Musa Kızıldeniz'i geçip kavmini Firavun'un zulmünden kurtardığı için, bir gün Hz. Eyüp dertlerine şifa bulduğu için, bir gün de Hz. Yakub'un gözleri açıldığı ve oğlu Hz. Yusuf'a kavuştuğu için tutulmaktadır (Yüner, 2020: 386).

Hız. Muhammed'inde tutmuş olduğu bu orucu, torunları Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin'in hastalanıp, hastalıklarından kurtulmalarından dolayı tuttuğu Alevi çevrelerce kabul edilmektedir. Diğer bir kabule göre yas-matem orucu olan bu oruç Alevi çevrelerce büyük önem taşımaktadır. Hız. Hüseyin, ailesi ve yarenlerinin Kerbela'da, Emevî ordusu tarafından günlerce aç, susuz bırakılması ve katledilmelerinin yasını tutmak, anmak ve anılarını canlı tutmak amacıyla tutulur (Yılmaz, 2008: 132). On iki gün tutulan bu oruca ek olarak bazı bölgelerde üç gün, Masum-u Paklar içinde oruç tutulur.

Alevi inancına göre Hız. Muhammed'e torunu Hız. Hüseyin'in şehit edileceği, o daha bebekken Cebrail tarafından bildirilmiştir. Hız. Muhammed bunu Hız. Ali'ye, Hız. Ali ise Hız. Fatıma'ya söylemiştir. Bunun üzerine Hız. Fatıma babasına Hız. Hüseyin'in yasını kim tutacak diye sormuştur. Gaipten bir ses 'Peygamber'e ve onun ailesine bağlı olanlar, bu yası ve matemi kıyamete kadar tutacaklardır.' Demiştir (Arslanoğlu, 2013: 3). Bu sebeplerle de bu matemi tutmak Alevi geleneğinde önemli bir yere sahip olmaktadır.

Muharrem ayının birçok mucizenin gerçekleşmiş olması, Hız. Adem'den beri bütün peygamberlerin ve ümmetlerin bu ayda oruç tutmuş olması, bu ayda yaşanmış olan Kerbela

Hadisesi ve Hz. Hüseyin'in muharrem ayının 10. Günü şehit edilmiş olması, Alevi inanç sisteminde de önemli bir yerde olmasını sağlamıştır.

Aleviler için Muharrem ayı, matem ayı olduğu için belirli uygulamalar ve kaçınılması gereken davranışlar vardır. Muharrem orucu tutulan günlerde, su içmek, et yemek, elma yemek yasaktır. Aynı zamanda soğan, ekmek gibi gıdalar kesilmez. Hayvan ve odun da kesilmediği gibi oruç su yerine ayran, hoşaf, çay gibi içeceklerle açılır, su ile oruç açma yoktur. Yine muharrem ayı boyunca her türlü eğlence ve kutlamadan uzak durulur, düğün, söz, nişan yapılmaz. İçki içilmez, aynaya bakılmaz, banyo yapılmaz, tıraş olunmaz, cinsel ilişkide bulunulmaz. Cem ibadeti de Muharrem ayı bittikten sonra yapılır. Eskilerin oruç açmak için hoşaf veya ayran yapmaya malzeme bulamadıklarında, suya kül katarak (suyu bulandırarak) küllü su içtikleri de bilinen uygulamalardan olup, matemini önemini gözler önüne sermektedir. Yine oruç açılırken içilen su haricindeki içeceğin kana kana içilmemesi azar azar içilmesi gerekmektedir. Bu uygulamaların hepsi Hz. Hüseyin ve yarenlerinin Kerbela'da günlerce aç ve susuz kalmalarına yas tutmak ve onların acılarını paylaşmak amaçlıdır (Üçer, 2015: 46).

Aynı zamanda Muharrem orucunda sahur yoktur. Akşam güneş batınca oruç açılır, yatmadan önce ise niyet edilir. Niyet vakti yatmadan önce olduğu gibi birçok bölgede gece 00.00'da gerçekleştirilir. Bu saatten sonra yeme-içme sona erir. (Dedekargınoğlu, 2014: 24). Bazı bölgelerde gençler Kerbela'da susuzluğun başladığı yedinci günün akşamı oruçlarını yedi üzüm tanesi ile açar ve orucunu başka bir şey yemeden ertesi güne kadar devam ettirir. Buna uğundurma denir. (Dedekargınoğlu, 2014: 25).

Bazı bölgelerde Masum-ı Paklar olarak geçen bazı bölgelerde ise Medet Mürvet orucu olarak geçen, Hızır orucundan üç gün önce veya Muharrem orucundan üç gün önce, bazı yörelerde ise Muharrem orucundan sonra iki gün tutulan oruç Alevi geleneğinde karşımıza çıkar (Yüner, 2020: 380). Bu orucun tutulma sebebi olarak Alevi gelenekteki anlatı şu şekildedir; Hz. Muhammed'in yoğun baskılar altında olduğu zamanda kafirler bir gün evine baskın yaparlar. O sırada Hz. Muhammed'in evinde hamile olan kızı Hz. Fatıma ve damadı Hz. Ali vardır. Kafirler eve girmesin diye kapıyı tutmaya çalışan Hz. Fatıma bu olay sonucu üçüz çocuklarını düşürür. Bu duruma Hz. Ali ile çok üzülmüşler. Hz. Muhammed 'yaşınız genç daha çocuklarınız olur' dediğinde Hz. Ali ' isimsiz gittiklerine yanarım' der. Bunun üzerine Allah, Peygamber aracılığıyla Hz. Ali'nin ölen çocuklarının isimlerini bildirir. İsimleri Medet, Mürvet ve İmdat'tır. Fatıma ve Hz. Ali bu olayın üzerine 3 gün yas orucu tutarlar. Medet-Mürvet orucu da bu olaya bağlanır (Bakan, 2011: 71).

Alevi geleneğinde önemli bir yere sahip olan ve hemen bütün Alevi bölgelerde karşımıza çıkan bir diğer oruç Hızır orucudur. Hızır orucu genel olarak şubat ayının 13-14 ve 15'inde tutulurken, bazı yörelerde 7 gün bazı yörelerde ise ocak ayının son üç günü, şubat ayının ilk dört gününde tutulur (Bakan, 2011: 85). Hızır orucunda öne çıkan kişi Hz. Ali'nin zuhuru olduğuna inanılan Hızır'dır. Hızır, zorda kalanlara, umutları tükenenlere yetişmesini ve onlara bolluk, bereket, huzur getirmesini bekledikleri bir erendir. Hızır, ab-ı hayat içmiştir ve ölümsüzdür. Bazı zamanlarda dünyaya gelir, yardıma ihtiyacı olanların yardımına koşar, doğaya can verir. Hacı Bektaşî Veli'nin de belirttiği üzere Hızır, Aleviler için zor gün dostudur. Anlatılan bir rivayete göre; Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin bir gün çok hastalanmışlardır. Hz. Muhammed bunun üzerine onlara 3 gün boyunca oruç tutup Allah'a dua etmelerini söylemiştir. Oruçlarının birinci günü tam oruç açacakları sırada kapıya bir yoksul gelmiş ve onlardan yemek istemiştir. Onlar ise yiyeceklerini bu yoksula vermişlerdir ve sadece su içerek oruçlarını açmışlardır. Orucun ikinci günü yine oruçlarını açacakları sırada kapılarına bir yetim gelmiş ve yiyecek istemiştir. Yine yiyeceklerini o yetime vermişlerdir. Orucun üçüncü günü ise bu sefer kapıya bir tutsak gelir ve yiyeceklerini bu tutsağa verirler. Böylece üç gün hiçbir şey yemeden oruç tutmuş olurlar. Kuran-ı Kerim'in İnsan Suresi'nin sekizinci ayetinin de bu olay üzerine indirildiği rivayet edilmektedir. 'Allah sevgisi için yoksula, yetime ve esire yemek yedirirlerdi.' Bu orucun sonunda Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin sağlıklarına kavuşurlar. Hz. Fatıma da bu durumu anlatmak için babası Hz. Muhammed'in yanına gittiğinde Hz. Muhammed kapıya gelenin Hızır olduğunu söyler. İşte bu sebeple de Hızır figürü ve Hızır orucu Alevi ibadet dünyasında önemli bir yere sahip olmaktadır.

Genelde geleneğe bağlı yaşı daha geçkin olan Aleviler tarafından tutulan 48 Perşembe orucu Miraç hadisesiyle ilişkilendirilir. Hz. Muhammed'in perşembe günü Miraç'a çıkmasından dolayı sünnet olarak perşembe günleri bu oruç tutulur. Orucun ardından da adaklar adanır ve kurbanlar kesilir. Aynı sebepten perşembe günleri Aleviler için kutsal sayılır. Cemler perşembe günü gerçekleştirilir. Perşembe günü cuma gecesi olarak sayılır (Yüner, 2020: 300; Üçer, 2005: 171).

3.2. KURBAN İBADETİ

Alevilikte kurban ibadeti diğer ibadetlerde olduğu gibi süreklilikten kaynaklı olarak farklılıklar göstererek karşımıza çıkmaktadır. Sadece Kurban Bayramı zamanında değil, Muharrem ayının bitiminde kesilmek üzere, yılın her zamanı adak adama ve buna bağlı olarak kurban, Alevi inancında önemli bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel anlamıyla kurban

hemen her inançta vardır ve şükretme, arınma, tövbe etme gibi niyetlerle gerçekleştirilir. Kurban kelimesi de ‘Allah’a yaklaşmak’ anlamına gelmektedir.

Alevi inancında genel olarak ‘kurban kesme’ ifadesi kullanılmamaktadır. Bunu sebebi olarak ‘kurban kesme’ ifadesinin kurbanın canlı şekilde Allah’a ulaşmadan ölmesi anlamına geleceği olduğu düşünülmektedir ki kurbanın Allah’a canlı gittiğine inanıldığı için Alevi yörelerde ‘kesmek’ yerine ‘tığlamak’ kavramı daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Farklı özel günlerde gerçekleşen kurban ibadeti haricinde özellikle Kurban Bayramı ve Abdal Musa Kurbanı Aleviler için farz sayılmıştır. On iki imamlar için ise kurban, Muharrem ayının bitiminde gerçekleştirilir (Arslan, 2017: 57).

Alevilikte kurban ibadetinin temeli Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail’in kurban edilme kıssasından geldiğine inanılır. Kurban Alevilerde ‘tercüman, lokma’ gibi isimlerle de ifade edilmektedir. Koç, koyun, keçi, sığır, deve ve horoz kurbanlık olarak Allah’a adanır. Aynı zamanda Alevilikte kurban, Allah yolunda kendinden geçme olarak ifade edilir. Kurbanlar, ‘canlı ve cansız, içeri ve dışarı’ gibi isimlerle sınıflandırılır. Cemlerde kesilen hayvanların yanı sıra lokma edilerek yenilen tuz, su, ekmek veya elma da kurban sayılır (Yüner, 2020: 340). İçeri ve dışarı kurbanı ise cem ibadeti içerisinde kesilip kesilmemesine göre ayrılır. Cem ibadetinde kesilen kurban ‘içeri kurbanı’, ibadet haricinde kesilen kurbanlar ise dışarı kurbanı olarak adlandırılır. İçeri kurbanları, İkrar Kurbanı, Görgü Kurbanı, Musahiplik Kurbanı, Düşkün Kaldırma Kurbanı, Abdal Musa Kurbanı, Bereket Kurbanı, Dardan İndirme Kurbanı, Hızır Kurbanı ve Muharrem Kurbanı olarak sıralanabilir. Dışarı kurbanı ise ibadet dışında bir adak veya dileğin gerçekleşmesi sonucu kesilen kurbandır (Üçer, 2005: 175).

3.3. MUSAHİPLİK

Musahiplik, Alevilik geleneğinde önemli bir sosyal ve manevi bağlamı ifade eder. Bu terim, iki kişinin birbirleriyle manevi bir kardeşlik bağı kurmalarını ifade eder. Musahip olan kişilere ‘musahip kardeşler’ denir. Musahiplik, Alevilikte dayanışma, yardımlaşma ve birbirine destek olma amacını taşır. Musahiplik bağı, genellikle bir dede veya pirin rehberliğinde gerçekleşir. Bu süreçte, iki kişi birbirine musahip olarak bağlanır ve kardeşlik bağını pekiştirmek adına bir dizi ritüel ve sözleşme gerçekleştirilir. Musahiplik bağı kurulduktan sonra, musahip kardeşler birbirlerine manevi destek sağlamaya çalışır, sorunlarına birlikte çözüm bulmaya çalışır ve birbirlerine yardım ederler. Bu manevi kardeşlik bağı, aynı zamanda birbirlerine sorumluluklarını hatırlatma, topluluk içinde birbirine destek olma ve dayanışma kültürünü güçlendirme amacını taşır. Musahiplik bağının kuruluşu genellikle özel bir törenle

gerçekleşir ve bu törende musahip kardeşler arasında birçok sembolik eylem ve sözleşmeler yer alabilir.

Musahiplik, aralarında kan bağı olmayan iki insan arasında dede tarafından bir törenle kutsanarak meydana gelen manevi kardeşliktir. Kırklar Cemi gibi musahiplik de ilk olarak zaman ve mekân dışında meydana gelmiş bir törenin günümüzdeki yansımasıdır. Geleneksel Alevilikteki musahiplik anlatısına göre; gök ve yer yaratıldığında Cebrail ile Adem kardeş olmuşlardır. Daha sonra Cebrail Allah'ın buyruğunu sağ elinde Hz. Ali'yi tutan Hz. Muhammed'e bildirdi. Hz. Muhammed belindeki kuşağı çıkardı ve tek bedende iki baş görünürcesine Hz. Ali'yi bağrına bastı. Hz. Ali'ye; “Benim kanım, senin kanın; benim etim, senin etin; benim aklım, senin aklın; benim ruhum, senin ruhundur.” Dedi. Kuşağını Hz. Ali'nin beline doladı ve üç düğüm attı. “Ya Ali! Musa nasıl Harun'un kardeşi idiye, sen de benim öylece kardeşimsin!” dedi. Alevi yazılı kaynaklarında da Aleviler için yerine getirilmesi gereken önemli bir unsur olarak karşımıza çıkan Musahiplik, bir farz olarak geçmektedir.

Buyrukta musahiplik için;

...musahipsiz, mürebbisiz, muhibetsiz ve mücerret olan kimseler yanında menakıp okumak, din, iman, İslâm ve erkân töreni göstermek zararlıdır. Bu anılan menakıpların sözlerini işitip gereğini yerine getirmeyen ve iman etmeyen talip ve sofuların tarikat, marifet, şariat ve hakikat ile kırk makam, on yedi erkândan nasipleri yoktur.

denmiştir (Yılmaz, 2008; 196).

Alevi sözlü kültüründe karşımıza çıktığı üzere Allah, yeri ve göğü musahip etmiştir. Eğer musahip etmeseydi gökten yağanı yer yüzü kabul etmeyecekti. Aynı zamanda Alevi belleğinde musahiplik için anlatılana göre, Müslümanların Mekke'den Medine'ye göç ettikleri zaman Hz. Muhammed, muhacirlerin nerede kalacaklarını ve nasıl geçineceklerini düşünmekteydi. Peygamberi evinde misafir eden Eyüp; “bir evimiz varsa yarısını kardeşimize veririz.” Dedi. Hz. Muhammed bunun üzerine ensar ve muhaciri bir hurma ağacının altında toplayarak kardeş yaptı. Tek kalan Hz. Ali'yi ise kendisine musahip kardeş yaptı, “ Ya Ali, sende benim musahibim olacaksın” dedi (Arslanoğlu, 2013: 14).

Bir başka anlatıya göre Miraç'tan dönen Hz. Muhammed'e; “ Hakkı nasıl Haklayacaklarını” soran Kırklara, Peygamber “ pir eteğinden tutmalarını ve bir kendilerine bir kardeş bulmalarını söylemiştir. Herkes musahip bulduktan sonra Cebrail ile Adem, yer ile gök, Selman ile Kanber, Muhammed ile Ali musahip olmuştur (Ürkmez, 2015: 73). Her Alevi'nin musahibinin olması şarttır. Musahiplik hem dünyada hem ahirette kardeş olmak

demektir yani Hakk'a vardktan sonra dahi bu kardeşlik bozulmamaktadır. Musahip olan ailelerin her bir bireyi de birbiriyle kardeştir ve her koşulda birbirlerinin yanında oldukları gibi mallarını da ortak kullanabilirler. Bu sebeptendir ki musahip olan ailelerin torunları ve çocukları birbirleriyle evlenemezler çünkü onların kardeşliği kan kardeşliğinden de ileri gelmektedir (Arslanoğlu, 2013: 14).

Yöreye göre değişmekle beraber günümüzde musahiplik uygulaması daha hafif şartlarda gerçekleşmektedir. Önceleri, Alevi olabilmek için ve Cem'e katılabilmek için musahipli olmak bir zorunlulukken, özellikle şehirleşmenin etkisiyle musahibi olmayanlar da bulunabilmektedir.

3.4. OCAK

Alevilikte 'ocak' kavramı, topluluk içinde bir araya gelen aile veya soy bağına sahip insanları ifade eder. Alevilik geleneğinde, aynı dergâha veya cem evine bağlı olan, aynı dede veya pirin rehberliğinde bulunan insanlar arasındaki bu ailevi ve manevi bağa 'ocak' denir. Gelenekte ocak; çiğ nesnelerin pişirildiği makam, din ulularının soyu ve ibadet yeri anlamlarına gelmektedir. Ocakların hepsi 'el ele, el Hakk'a' öğretisiyle birbirine bağlıdır. Günümüzdeki dedelerin atası olarak Horasandaki İmam Ali Rıza'nın çocukları sayılmaktadır. Ancak zamanla çoğalmaları ve gerçekleşen göçler sonucu bugünkü ocaklar oluşmuş farklı kollara ayrılmıştır (Kocadağ,2001: 18; Deniz, 2012: 220).

Alevi gelenekteki her dede ve talip bir ocağa mensuptur. Bu sebeple Aleviliğin temel kurumu 'dede ocağı'dır (Üçer, 2019: 374). Ocaktaki her talibin ve dedenin de soyunun Hz. Muhammed' dayanan bir Pir'i- Mürşit'i olmalıdır (Çelik ve Kırteke, 2017: 120). Alevilikte ocak; ev, aile, meclis, tedavi yeri, inanç merkezleri gibi soyut ve somut anlamlar taşımaktadır. Birçok işlevin yerine getirildiği ve düzenlendiği bir sistemdir. Ocağın kutsanması için kurban kesilmesi, ocağa adaklar adanması uzun yıllardan beri süregelen bir gelenektir. Alevi toplumu da pir, dede veya rehberlerin evlerini 'ocak' kabul ederek önemli bir yerde konumlandırmıştır. Ocaklar aynı zamanda sorumlulukların düzenlenmesini sağlamaktadır. Eğer topluluk içerisinde bir sorun varsa bu çözülür aynı zamanda 'düşkünlük' gibi durumlarda da yine ocağa başvurulur (Deniz, 2012: 230). En bilinen haliyle günümüzde kabul edilen beş ocak Hacı Bektâş Ocağı, Dede Garkın Ocağı, Baba Mansur Ocağı, Avuçan/Ağuçan Ocağı ve Hasan Dede Ocağı'dır ve bu ocaklar alt kollara ayrılarak başka ocakları meydana getirmektedir (Üçer, 2019: 367).

Ocakların ne zaman ortaya çıktığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ocakların Hacı Bektaş Veli zamanında ortaya çıktığı, Hacı Bektaş Veli'den önce de var olduğu ve Hz.

Ali'nin soyundan gelenlerce oluşturuldukları, Şah İsmail'den sonra ortaya çıktığı ve Anadolu'ya göç eden Türkmen babaları tarafından oluşturuldukları görüşleri öne sürülmektedir (Çelik ve Kırteke,2017: 125).

3.5. SEMAH

Kökeni Arapça olan 'semah' kavramı sözlükte gökyüzü, işitmek ve uçmak anlamlarına gelmektedir. Cem ibadetinde yerine getirilen on iki hizmetten birisidir. Zamanın ötesinde gerçekleşen Kırklar Ceminde de ilk semahın gerçekleştirildiğine inanılır. Sahip olduğu derin anlam sebebiyle Cem ibadetinin olmazsa olmaz unsurlarından birisidir. Bir ibadet şekli olarak semah, Mevlevilikte 'sema', Rûfâilikte 'zikri kıyam', Kadirilikte 'devran' isimleriyle bilinmektedir. Alevi gelenekte semah dönülürken genel olarak bağlama kullanılırken, başka uygulamalarda ney, def, davul da kullanılmaktadır.

Alevi gelenekte semah bir ibadet biçimidir. Aşk ile Allah'la bütünleşme anlamlarını taşır. Aynı zamanda, Miraçtan dönen Hz. Muhammed Kırklar Cemine bizzat katılıp Kırklarla beraber semah dönmüştür ve bu sebeple Alevi gelenekte bugün dönülen semahların tümü ilk semahın tekrarı niteliğindedir. Hz. Muhammed'in semahı ümmetine sünnet olarak bıraktığına inanılır (Dönmez, Çelik ve Kırteke, 2019: 124). Cem ibadeti dışında semah dönülmesi Alevi geleneğin birçok yöresinde günah kabul edilir. Çünkü Hz. Muhammed semahı Kırklar Meclisinde, Kırklar Cemi sırasında dönmüştür (Bakan, 2011: 54; Armağan, 2013: 171).

Bazı araştırmacılara göre Kuran'ı Kerim'in birçok yerinde semah dönülmesiyle ilgili ayetlere rastlanmaktadır. İsrâ Suresi, 44. Ayet " Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih eder; O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur; fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız. Doğrusu O Halim olandır, bağışlayandır." bu ayetlere verilen örneklerden birisidir. Semah, Alevi inancında dans veya oyun değil bir ibadet biçimidir (Yılmaz, 2008: 158). Allah'a kavuşmak yakınlaşmak ve O'nu yakından hissetmek amacıyla dönülür. Bu sebeple semah oynanmaz, dönülür. Semah dönen kişi hem kendi etrafında hem de diğer dönenlerle aynı beraber tek bir yörünge üzerinde hareket eder. Yörüngenin merkezinde Allah vardır. Semah sırasında pire sırt dönülmez. Onun önünden geçildiği sırada yüz yüze gelinir. Bağlamanın yanı sıra deyişler, nefesler ve düvazı imamlar okunur. Hem Alevi inancında hem de semahın yer aldığı diğer inançlarda çok fazla sayıda semah türleri vardır. Genel olarak ağır bir tempoyla başlayıp hızlanır, bitirirken yine yavaşlanır. Kadın erkek ayrımı olmaksızın semaha beraber durulur. Cem ibadetinde herkes 'can' olduğu için semah dönenlerinde hepsi 'can' dır (Bakan, 2011: 56). Semahlar her zaman çıplak ayakla dönülür. Ayakkabı statüyü belli eder ve statü

farkını ortadan kaldırmak için canlar, ayakkabılarını çıkararak semah dönerler. Ayakkabılar dünyaya bağlılığı da ifade eder. Fakat Cem'e dünyalık arzular giremez (Dönmez, 2013: 76).

Yerel farklılıklara, yöreye ve kültüre göre semahların çeşidi ve tarzı değişiklik gösterebilmektedir. En çok bilinen semahlar arasında Kırklar Semahı, Turna Semahı, Kırat Semahı, Hubyar Semahı, Ladik Semahı, Urfa Semahı, Miraçlama Semahı ve Tahtacı Semahları örnek olarak verilebilir. Belirtildiği üzere semahlarda farklılıklar görülürken Alevi geleneğin genel kabule göre semah dönebilmek için belli gereklilikler vardır. Örneğin düşkün olanlar ya da ikrar almamış olanlar semah dönemezler. Musahipli olup düşkün olmayanlar semah dönebilir. Fakat musahiplik bazı Alevi çevrelerde zorunluluk olmadığı için musahibi olmayıp ikrar almış olanlar da semah dönebilirler. Aynı zamanda semah dönülürken abdestli olmak şarttır.

Semahta giyilen kıyafetlerde yine yöreye göre farklılık gösterebilirken çoğu yörelerde özel bir kıyafet giyilmez. Fakat örneğin Tokat yöresinin semah dönerken giyindiği özel kıyafetleri vardır. Giyilen kıyafetlerin temiz olmasına önem verilir. Kıyafetlerde farklılıkların görülmesiyle beraber hemen her yörede karşımıza çıkan 'bele bağlanan kuşak' vardır. Bu kuşağın anlamı da Kırklar Cem'ine çıkmaktadır. Hz. Muhammed Kırklar Meclisinde semah dönerken başındaki sarık yere düşmüş ve kırk parçaya bölünmüştür. Kırkların da her biri bu kırk parçayı alıp bellerine bağlamışlardır. Bugün semah dönerken bele kuşak bağlanması bu durumu temsilendir. Tüm semahlar özü itibariyle Kırklar Semahının tekrarıdır. Kırklar söylencesini betimleyerek gerçekleştirilir (Coşkun, 2014: 25; Coşkun, 2022: 185).

Semahların çok büyük bir bölümünde söylenen deyiş ve semahlar, Şah Hatayi, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet gibi ozanlara aittir. Onların ezgilerinin söylenmesi ve dilden dile aktarılması semahların otantik olup korunmaları, değişime uğramamaları sebebiyledir. Semahlar Alevi kültürünün önemli bir parçası olduğu için süregelen felsefenin korunması amaçlanmaktadır. Semahlarda genel olarak avucun biri kalbin üzerinde diğeri yukarıda olacak şekilde figürler öne çıkmaktadır. Burada Allah ve insan bağlılığı ve bu bağlılığa kalp yoluyla ulaşılacağı temsil edilmektedir. Ellerin açık bir şekilde gökyüzüne kaldırılması ise Allah'a yakarma anlamına gelmektedir. Semahlarda avuç içine bakma ise Alevi inancında kendi yüzünü gören insanın Allah'ın güzelliğini görmüş gibi olacağı anlamına gelmektedir. Genellikle musahiplerin döndüğü semahta kadın ve erkek birbirine niyaz eder. Kadın ve erkek doğanın dengesini sağladığı için bu niyaz bu dengeyi temsil eder. Mevlevi semalarında da karşımıza çıktığı gibi bir elin yukarı bir elin toprağa bakması, 'Hakk'tan alıp halka vermek' anlamına gelir (Dönmez, 2013: 77; Sarıkaya; 2004:10).

3.6. CEM

Kelime anlamı bir araya gelme, toplama, toplanma, bir olma, parçaların bir araya gelişi, birikmek olan Cem, Alevi inancında Ayin-i Cem kavramıyla beraber karşımıza çıkıp önemli bir ibadeti oluşturmaktadır. Alevi inancının temel ibadet biçimidir. ‘Sürek’ başlığında belirttiğimiz gibi diğer inanç unsurları gibi Cem ibadeti de ocağa ve süreğe bağlı olarak değişiklikler gösterebilmektedir. Ancak özü itibarıyla Ayin-i Cem yani Cem meclisi bir diğer söylemiyle Birlik Merasimi (Melikoff, 2007: 17), Alevi inancındaki insanların bir araya gelerek toplu halde gerçekleştirdikleri ve inancın olmazsa olmaz ibadetidir. Ayin-i Cem, Alevi felsefesinin özünü ve bütün noktalarını bulabileceğimiz bir sözleşmedir. Yapılan Cem’in amacına göre Aleviler belli zamanlarda bir araya gelip ibadeti gerçekleştirirler. Alevilerin dini hayatlarındaki bütün sembol ve simgeler Cem meclisinde karşılığını bulmaktadır (Üçer, 2018: 62). Bu sebeplerle Alevi inancını ‘Cem’ olmadan açıklamak mümkün değildir. Cemler içerik bakımından Alevi bir bireyin doğumdan ölüme kadar sosyal yaşamına etki eder ve düzenleyici bir rol üstlenir. Cem ibadetiyle birlikte Aleviler ikrar verir, yola girer, musahip seçer, toplumdaki davranışlarının hesabını verir, yolun önemini öğrenir ve bunu bütün yaşamına uygulamaya çalışır. Cem, Aleviliğin en önemli sırrıdır. Bu bağlamda sır kavramı da karşımıza çıkar. Cemler, ibadethaneleri olan Cem evlerinde gerçekleştirilir. Daha önceleri ise kırsal çevrelerde dedelerin evlerinin bir odası Cem yapılması amacıyla büyük yapılmış ve ibadet buralarda bir araya gelinerek gerçekleştirilmiştir. Cemler Kırklar söylencesinde olduğu gibi bir pirin, dedenin veya rehberin öncülüğünde yürütülmektedir. Cemin yapıldığı yerde ise herkes eşittir ve kimsenin bir diğerinden üstünlüğü yoktur. Genel anlamları bir olsa da yukarıda belirttiğimiz gibi Cemlerin gerçekleşme biçimi ve içeriği süreğe, yani ocaklara göre farklılıklar göstermektedir. Bu sebeple farklı bir çok cem çeşidi karşımıza çıkarken yazılı ve sözlü kaynaklardan hareketle, Cemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Musahiplik Cemi
- Görgü Cemi
- Düşkünlük Cemi
- İkrar Alma Cemi
- Abdal Musa Cemi
- Dardan İndirme Cemi
- Baş Okutma Cemi
- Koldan Kopan Cemi
- Nevruz Cemi

- Muharrem Cemi

Bu Cemlerden musahipli olanların katıldığı cemler, büyük cemler olarak adlandırılır ve bu cemlerde on iki hizmetin tamamı gerçekleştirilir (Coşkun, 2014: 15; Dedekargınoğlu, 2013: 214; Dedekargınoğlu, 2012: 228). Cemlerde gerçekleştirilen on iki hizmet ve anlamları ise şu şekilde sıralanabilir.

- Dede: On iki hizmeti yürüten birinci hizmet sahibidir.
- Rehber: Dededen sonra ikinci hizmet sahibidir. Dede yokken onun vekilidir. Görgüsü yapılanlara yol gösterir.
- Gözcü: Cemde düzeni sağlar.
- Çerağcı (Delilci): Çerağın uyandırılmasıyla sorumludur.
- Zakir (Aşık): Saz çalarak düvaz, deyiş, miraçlama, mersiye söyler, semahı yönetir.
- Süpürgeci (Ferraş, Carcı): Selman hizmeti denir, her hizmetin bitiminde sembolik olarak meydana süpürür.
- Sakka (İbriktar): Suyu dağıtır.
- Sofracı (Kurbancı): Sofrayı düzenler, kurban dağıtımına bakar.
- Semahcı (Pervane): Semah dönenlerdir.
- Peyik (Davetçi): Yapılacak olan Cemin gününü ve saatini taliplere haber verir.
- İznikçi (Meydancı): Cemevinin temizlik ve düzenini sağlar.
- Kapıcı (Bekçi): Cemevinin veya Cem yapılacak olan evin kapısında bekler, güvenliği sağlar, içeri girip çıkanları kontrol eder (Coşkun, 2014:20 ; Sümer, 2011: 68; Coşkun, 2022: 190).

Arka planda Cem ibadetinin anlamı ‘‘halk içinde Hakk ile birlik olmak’’ anlamını taşımaktadır. Halk, Allah’ın ‘‘el-cami’’ isminin gereği olarak bir araya gelir. Bir araya geldiklerinde ise amaç Allah ile ‘‘Cem’’ olmaktır (Rençber, 2012: 76 ; Rençber, 2018: 59).

4. CEM İBADETİNE KAYNAKLIK EDEN İNANÇ UNSURLARI

4.1. MİRAC VE KIRKLAR CEMİ

Hem Alevi İncasında hem de Sünni Ortodoksi de karşımıza çıkan Mirac Hadisesi her iki inanç sahasında da farklı şekillerde dile getirilmiştir. Esas olarak bütün dini inançlarda dünya ötesi alemlere yolculuk işlenmiştir. Dünya ötesi alem gökyüzü ile ilişkilendirilmiş, yaratıcının mekanı, evi, yarattıklarını izlediği yer olarak algılanmıştır. Aynı zamanda bu öte alem, Tanrı'nın buyruklarını peygamberleri yoluyla yarattıklarına tebliğ ettiği mekan olarak bilinmiştir. Tanrı buyruklarını, öğretilerini kimi zaman melekleri veya diğer araçlarıyla yeryüzüne indirmiş bazen de yeryüzündeki elçilerini gökyüzüne yükseltmiştir. Bu öte alem bütün yaratılış sırlarının mekanı olmuştur. Tanrı'nın bütün yarattıklarının ruhları da hemen bütün inançlarda öldükten sonra bu öte aleme yükselir. İslam İncasında karşımıza çıkan Mirac anlatısı da Hz. Muhammed'in gökyüzüne yükseldiği, Tanrı'nın katına ulaştığı mucizevi geceyi anlatmaktadır. Alevi gelenekte de Sünni gelenekte de karşımıza çıkan Mirac anlatısı farklılıklar göstermekle birlikte her ikisinin de ortak noktası Hz. Muhammed'in Tanrı katına ulaştığıdır (Arslan, 2019: 136). Bu kısım tezin ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak işlenecektir.

Kırklar Cemi ise Sünni mirac anlatısında yer almamakla beraber Alevi İncasında karşımıza çıkmaktadır. Alevi anlatısında Hz. Muhammed Mirac dönüşünde Kırklar Meclisine denk gelir ve burada Hz. Ali'nin de içinde bulunduğu Kırklar ile ilk Cem ibadetini gerçekleştirir. Aynı zamanda Alevi anlatısına göre Hz. Muhammed'e bütün Mirac yolculuğu esnasında Hz. Ali'de eşlik etmiş, bu yolculuğun birçok noktasında defalarca kez Hz. Ali ile karşılaşmıştır. Bu da Hz. Muhammed'in Mirac yolculuğunu Alevi inanç belleğinde önemli bir yerde konumlandırmıştır (Coşkun, 2014:11; Korkmaz,1997:26; Sümer,2011: 48). Kırklar Cemi de ayrı bir başlıkta detaylı olarak anlatılacaktır.

4.2. KIRKLAR CEMİ

Cem ibadetinin kökenine inebilmek, görünen ve görünmeyen anlamlarına ulaşabilmek ve buradan da hareketle Hz. Muhammed'in miracının Alevi incasındaki önemini kavrayabilmek açısından Kırklar Cemini ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz. Alevi incasının en önemli ibadeti olan Cem, esas olarak öte alemde tekrarlanan 'Kırklar Cemi'nin yeryüzündeki tekrarlanışıdır. Her Cem ibadetine aslında öte alemde gerçekleşen ve ilk Cem ibadeti olarak karşımıza çıkan 'Kırklar Cemi'nin bu dünyadaki izdüşümü bir nevi provası, tekrarlanışıdır (Yılmaz, 2008: 196). Sözlü ve yazılı kaynaklardan günümüze kadar gelen Cem anlatılarında, karşımıza hep 'Kırklar Cemi' söylencesi çıkmaktadır. Alevi inancı açısından 'Kırklar Cemi'

anlatısı bir turnusol kâğıdı görevini görmektedir. (Korkmaz, 1997: 9) Sadece Cem ibadeti bakımından değil Aleviliğin genel öğretisi, felsefesi, inanç hafızası açısından da birçok noktaya vurgu yapmakta ve yol gösterici niteliktedir. Aleviler, kendi yolunun meşruiyetini Hz. Muhammed'in miraçta Hz. Ali'ye verdiği hatem ve Kırklar Cemi söylencesi üzerinden sağlamıştır (Deniz, 2019: 230). Kırklar Meclisi ve burada gerçekleşen Cem, Alevilerin hem mitolojik hem tarihi kökenini oluşturmaktadır (Kalenderoğlu ve Güray, 2019: 145). Alevilerin kutsal yazılı kaynaklarından olan *Buyruk*'ta Kırklar Cemi anlatımı şu şekilde geçmektedir:

Hız. Muhammed, Miraç'tan dönerken Mina'da bir kubbe görür. Kapısını çalar. İçeriden bir ses; "Kimsin, ne için geldin?" diye sorar. Hız. Muhammed; "Ben peygamberim" der. İçeriden bir ses; "Bizim aramıza peygamber sığmaz" der. Hız. Muhammed kapıdan ayrılır. Tam gidiyorken Allah seslenir; "Ey Muhammed, bir daha çal kapıyı" der. Allah'ın bu buyruğu üzerine Hız. Muhammed tekrar döner ve kapıyı çalar. İçeriden bir ses; "Kimsin, ne için geldin?" diye sorar. Hız. Muhammed; "Ben peygamberim" der. İçerideki ses yine; "Bizim aramıza peygamber sığmaz" der. Hız. Muhammed yine kapıdan ayrılırken Allah; "Ey Muhammed, geri dön, o meclise katıl" der. Hız. Muhammed tekrar döner kapıyı çalar ve bu sefer kim olduğu sorulduğunda; "Yoksulların hizmetçisiyim, sizi görmeye geldim" der ve kapı sonuna kadar açılır. İçerdeki ses; "Hoş geldin, gelişin kutlu olsun" der. Hız. Muhammed; "Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla" deyip sağ ayağıyla eşikten içeri girer. İçeride otuz dokuz can oturmaktadır. Bunların yirmi ikisi erkek, on yedisi kadındır. Hız. Muhammed'in içeri girdiğini gören canların hepsi kıyama dururlar ve ona yol gösterirler. Peygamber gidip Hız. Ali'nin yanına oturur fakat onu tanıyamaz. Etrafına bakan Hız. Muhammed; "Sizler kimlersiniz?" diye sorar. "Bizler Kırklarız" derler. Peygamber; "Sizin ulunuz kim, küçüğünüz kim?" diye sorar. "Bizim ulumuzda uludur, küçüğümüzde uludur, kırkımız birimiz, birimiz kırk eder" diye yanıt verirler. Hız. Muhammed; "Ben burada otuz dokuz kişi saydım, biriniz nerde?" diye sorar. "O birimiz Selman'dır. Kendisi taşradadır. Fakat o da buradadır. Onu aramızda say" derler. Hız. Muhammed Kırklardan bunu kanıtlamalarını istediğinde, Hız. Ali kolunu uzatır, Kırklardan biri onun koluna bıçakla bir kesik atar. Hız. Ali'nin kolundan kan damlamaya başlar ve otuz dokuz canın hepsinin kolundan da kan damlamaya başlar. Bir damla kan ise pencereden içeri girer ve meydana dökülür. Bu kan taşra da bulunan Selman'ın kanıdır. Kırklardan birisi Hız. Ali'nin kolunu bağlar, kan durur ve Kırkların hepsinden akan kanda durur. Sonra taşradan gelen Selman bir üzüm tanesini Hız. Muhammed'e verir ve "Ey yoksulların hizmetçisi, bu üzüm tanesini kırkımıza bölüştür" der. Hız. Muhammed; "Bir üzüm tanesi kırk kişiye nasıl bölüştürecekim" diye düşünürken, Allah, Cebrail'e; "Sevgilim Muhammed zorda kaldı, ona yetiş, cennetten bir kap al, üzümü bu kapta ezsin, Kırkına bölüştürsün" diye buyurur. Cebrail kabı alıp Hız. Muhammed'e götürür. "Şerbet eyle Ya Muhammed" der. Hız. Muhammed bu nurdan kapta üzümü parmağıyla ezer, şerbet yapar ve Kırklara sunar. Kırkların tümü şerbetten içer ve mest olurlar. "Ya Allah" diyerek ayağa kalkar ve Hız. Muhammed'i de aralarına alıp semaha dururlar. Semah dönerlerken Hız. Muhammed'in başındaki imamesi yere düşer. Kırklar, bu imameyi alıp kırk parçaya bölerler ve bellerine bağlarlar. Semah bittikten sonra Hız. Muhammed, Kırklara pirlerini ve rehberlerini sorar. Kırklar; "Pirimiz Şah-ı Merdan Ali, rehberimiz Cebrail Aleyhisselam'dır" derler. Böyle

dediklerinde Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin de orada olduğunu anlar. Hz. Ali'nin kendisine doğru yaklaştığını gören Hz. Muhammed, onun parmağında miraca giderken aslana verdiği yüzüğü görür. Miraçta karşısına çıkan aslanın da Hz. Ali olduğunu anlar (Korkmaz, 1997: 25).

Kırklar Cemi görüldüğü üzere çok detaylı, mitolojik, dini unsurları ve Alevi inancının esaslarını karşımıza çıkaran bir söylence olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırklar Cemi'nin gerçekleştiği Kırklar Meclisi de ayrıca incelememiz gereken bir yapıdır. İslam tasavvufunda da yeri olan kırk kutlu kişinin bulunduğu bir meclis karşımıza çıkmaktadır. Kırklar Meclisindeki bu kutlu kişiler tanrısal sırra erişebilmişlerdir. Hz. Muhammed'in de bu mecliste bulunmuş olması Hz. Ali aracılığıyla inancın batın yönünü görebilmesi anlamını taşımaktadır. Alevi inancındaki miraç anlatısında Hz. Muhammed Allah'la konuştuğu doksan bin kelamın otuz bininin Hz. Ali'de sır olması ve bunun üzerine Kırklar Meclisinde Hz. Ali'yle karşılaşması bu batını yönü temsil etmektedir. Dolayısıyla Hz. Muhammed bu mecliste ulaşacağı bilgilerin zirve noktasına ulaşmıştır. Ahlak öğretilerinin de öne çıkarıldığı Kırklar Meclisi, toplumsal içeriklerinde işlendiği ve sosyal sorunların çözüme kavuştuğu bir alan olmuş ve zahiri özellikleri de içinde barındırmıştır (Kalenderoğlu ve Güray, 2019: 142).

Kırklar Cemi'nin gerçekleştiği Kırklar Meclisi'nin Alevi inancındaki anlamlarına bakarken incelememiz gereken kavramlardan birisi 'Bezm-i Elest' tir. Farsçada 'sohbet meclisi' anlamına gelen 'bezm' kelimesi ile Arapçada 'ben değil miyim' anlamına gelen ve çekimli bir fiil olan 'elestü' den meydana gelen 'Bezm-i Elest' İslam tasavvufundaki önemli kavramlardan birisidir. Kuran-ı Kerim'de Araf Suresinde (7/172) 'Ben sizin rabbiniz değil miyim?' sorusuna ruhların 'Evet, Rabbimizsin' diye cevap verdikleri meclis anlamına gelmektedir. Bezm-i Elest kavramı aynı zamanda 'Kalu bela' olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu olay, insanların yeryüzünde yaratılmadan önce Allah ve insan ruhları arasında meydana gelmiştir. Allah ile ruhlar arasındaki sözleşmeyi bize göstermektedir. Kırklar Meclisi de 'tanrısal bir bezm' özelliğindedir (Kalenderoğlu ve Güray, 2019: 144). Kırklar Meclisinde gerçekleştirilen Ayin-i Cem bu tanrısal bezmin yeryüzünde tekrardan canlandırılmasıdır. Günümüzde gerçekleştirilen Cem ibadeti de Allah ile ruh arasındaki sözleşmenin tekrarlanmasıdır. Aynı zamanda Hz. Muhammed'in deneyimlediği Kırklar Cemi onun İnsan-ı Kamil olma yolculuğu olarak değerlendirilmiş ve Kırklar Meclisinde yaşadığı tecrübe Bezm-i Elest tecrübesiyle ilişkilendirilmiştir (Kalenderoğlu ve Güray, 2019: 150). Aynı zamanda bu kavram Kırklar Meclisinde ve günümüzde Cem ibadetinde olmazsa olmaz bir ritüel olan 'semah' ile ilişkilendirilmiştir. Kırklar Ceminde de deneyimlenen ve Hz. Muhammed'inde içinde olduğu 'semah', Allah'a yapılan kutsal yolculuğu simgelemektedir. Bu deneyim her defasında

yaratılışa dönüşü simgelemektedir. Semah dönerken ruhun bedeni terk etmesi ve böylelikle vecd hali, sonsuzluğa ulaşma deneyimlenir. Bazı kaynaklarda belirtildiği üzere bu sonsuzluğa giden yolculuk insanın Miracını simgeler. Miraç hadisesi Allah’a kavuşmayı simgelerken bu durum sema veya semahın Bezmi Elest teorisi ile iç içe durumdadır. Semahın alt yapısında ‘yaratılış anı’ vardır. Allah’a giden yollardan birisidir. Kırklar Ceminden kalan ve günümüzde tekrarlanmaya devam eden semah ritüeline bakacak olursak, zakir, bu anı canlandırmaya başladığında topluluk ayağa kalkar ve semaha katılacak olanlar bellerine kuşak bağlarlar ve semaha dururlar. İşte Ayin-i Cemde gerçekleşen bu semah Bezm-i Elest’e yani her şeyin başladığı yere ve Allah’a tekrar dönüşü simgelemektedir. Kırklar Meclisine de bu sebeple ‘Kırklar Bezmi’ ismi de verilir. İnsan yaratılışına ilişkin yaklaşımlar içerisinde de Kırklar Meclisi miti mevcuttur ve bu mite göre “insan kendi özünden kendisini halk etmiştir.” Dolayısıyla Kırklar Meclisi de ruhlar ve Allah arasında gerçekleşen ahdin meydana geldiği Bezm-i Elesttir (Sivri ve Kuşça, 2014: 183; Güray, 2010: 120).

Kırklar Cemi’nin deneyimlendiği Kırklar Meclisi’ne bakarken incelememiz gereken bir diğer konu bu meclisin kimlerden oluştuğudur, kırkların kimlerden meydana geldiğidir. Alevi inanç sahasında ve birçok deyiş ve nefeste karşımıza çıkan, yukarıda bahsettiğimiz ‘elestu birrabikum’ ahdi, bir sır olarak belirtilmiş ve bu sırra vakıf olanlara ‘Güruh-ı Naci’ denmiştir. Alevi inancında önemli bir yere sahip olan Güruh-ı Naci kavramı, seçilmiş kişilerden oluşmuş bir topluluğu tanımlamak için kullanılmakta ve bu doğrultuda Kırklarında bu topluluktan oluştuğu karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple Güruh-ı Naci kavramını ayrıca incelememiz gerekmektedir (Ürkmez, 2020: 114). Alevi yaratılış ve türeyiş anlatılarına göre, Havva yetmiş iki evlat doğurmuştur. Bir süre sonra Havva ve Adem arasında bir soğukluk olmuştur. Adem bu yüzden çok mutsuz olmuş ve Allah’a yalvarmıştır. Allah, Cebrail Aleyhisselam’ı yanına çağırması ve ‘Cennet içindeki huri meleklerden ismi Naciye olanı al, Ademe götür, nikahlarını kıy’ buyurmuştur. Cebrail, Naciye’yi Adem’e götürmüş fakat ondan önce Naciye’yi Havva görmüştür. ‘Sen kimsin’ diye sorduğunda Naciye: ‘Ben bir melek olarak Allah tarafından Adem’e gönderildim’ cevabını vermiştir. Havva bunun üzerine telaşlanıp Adem’in yanına gitmiş ve ‘Ya Adem, kusurlarımı affet, bundan sonra ne istersen yaparım, ama sende evlenmeyeceksin’ demiştir. Havva’ya evlenmeyeceğine dair söz veren Adem eve gidince Naciye’yi görmüş ve Havva’ya söz verdiği için Naciye’ye dokunmamıştır. Bunun üzerine Allah’ın emriyle Naciye, Adem ve Havva’nın oğlu olan Şit’e (diğer ismiyle Naci) verilmiştir. İnanişâ göre Allah’ı tasdik eden Naci ve Naciye’nin evlatları olmuştur. Onların evlatları da Güruh-u Naciye veya Güruh-u Naci, denmiştir (Genç, 2021: 44). Alevi anlatısında Güruh-u

Naciye anlatısı Muhammed-Ali nuru ile de anlatılmaktadır. Alevi inanç geleneğinde üç nurdan söz edilir. Sözlü ve yazılı kaynaklarda farklı şekillerde anlatılmakla birlikte yaratımın kaynağı üç nurdur. Bazı kaynaklarda bu üç nur Muhammed, Ali ve Fatıma olarak geçerken bazı kaynaklarda ise kemal, cemal ve celal olarak geçer. Muhammed ve Ali aslında aynı nurun farklı boyutları olarak geçer ve rahman durumunun bir tecellisidir. Fatıma ise rahim boyutunu karşılar. Yaratımın bu üçlü nur ile işlediği ve ‘ol’ emrinin de bu nurun yansıması sonucu meydana geldiği belirtilir. Anlatıma göre insan yaratımı Adem ile başlar, Havva ile devam eder. Ancak bu nurun Adem ve Havva’nın çocuklarına geçmemesi sonucu cennetten Naciye gönderilir. Naciye, Adem’in oğlu Şit ile evlendirilir. Nur ise onların çocuklarından yani Güruh-u Naci’den devam eder (Işık, 2017:19). İnanışa göre Muhammed-Ali nurunu devam ettiren grup yetmiş iki millettten farklı olup yetmiş üçüncü millettendir. Yetmiş iki soy Adem ve Havva’dan meydana gelmiş ve bu soydakiler maddeye önem vermiştir. Naciye ve Şit’ten meydana gelen yetmiş üçüncü soy ise manaya, ruha önem vermiştir. Aleviler de kendilerini Naciye ve Şit’ten meydana gelen yetmiş üçüncü soydan sayarlar yani Güruh-u Naciye’den geldiklerine inanırlar. (Işık, 2017:25) Alevi inancında Güruh-u Naci ‘kurtulmuşlar topluluğu’ anlamını karşılamaktadır, ‘temiz bir nesil’ i ifade etmektedir. Kırklar, Ehli Beyt, Ulular, On İki İmamlar, Masum-u Paklar ve 124 peygamberinde bu soydan geldiğine inanılır. Güruh-u Naci anlatımı bu sebeple önem kazanmaktadır (Boztemir, 2013: 133; Koç, 2015: 128; Kük, 2021: 228).

Alevi gelenekteki Kırklar Cemi anlatısında ve Kırklar Meclisi’nin kimlerden oluştuğu konusyla ilgili bakacağımız bir diğer kavram Ashab-ı Suffa motifidir. Alevi inancında Kırkların, Ashab-ı Suffa’dan oluştuğu belirtilmiştir, beyit ve deyişlere de yansımasıdır. Ashab-ı Suffa Mekke’den Medine’ye hicret sonrası yoksul sahabeler için kullanılmıştır. Medine’ye yapılan mescide Hz. Muhammed tarafından yerleştirilen bu sahabelerin dört yüz kişi olduğu söylene de halk, kırk kişi oldukları söylemiştir (Ürkmez, 2015: 70). Alevi inancında Kırklar Meclisi hem batın olarak hem zahir olarak işlenir. Anlatılara göre Hz. Muhammed sadece haram aylarda Kabe çevresinde toplanan insanlara İslamiyet’i anlatabilmiştir. Bu süreçte Hz. Muhammed’te çevresindekilerde zor günler geçirmiştir. Buradaki sahabelerin içinde çocuk, yaşlı, genç, kadın bir çok insan bulunmakla birlikte hepsi Peygamberin anlattıklarını dinlemiş hatta bazı Kur’an ayetlerinin inişine şahitlik etmişlerdir. İbadetler yapılmış ve lokmalar paylaşılmıştır. Alevi inancında batını olarak anlatılan Kırklar Cemi’nin ve Meclisi’nin yanı sıra zahiri olarak Kırklar Meclisi’nin kökeni de buraya bağlanmıştır. İşte Hz. Muhammed’e uzun zaman yarenlik eden bu sahabelerin Ashab-ı Suffa olduğu kabul edilmektedir. Bu anlayışa göre Ashab-ı Suffa Kırklar Meclisi’nin yeryüzündeki yansıması olarak belirtilmiştir. Aynı zamanda

İslam tasavvufunda, tasavvufun başlangıcı Ashab-ı Suffa ile ilişkilendirilir ve özellikle Yunus Emre'nin şiirlerinde Ashab-ı Suffa Kırklar Meclisi olarak anlatılır.

5. ORTADOKS İSLAM ÇERÇEVESİNDE İSRA VE MİRAC HADİSESİ

Arapça 'da 'gece yürüyüşü', 'gece seyahati', 'gece yolculuğu', 'geceleyin yürütmek' anlamlarına gelen İsra kelimesi, İslam tarihinde Hz. Muhammed'in Mescid-i Haram'dan, Mescid-i Aksa'ya olan gece yolculuğunu ifade etmek için kullanılan terimdir. Bu gece yolculuğu, İslam inancında önemli bir olay olarak kabul edilir ve Allah tarafından Hz. Muhammed'e manevi bir hediye olarak gerçekleştirildiği kabul edilir. Yine Arapça kökenli olan Mirac kelimesi ise 'merdiven', 'yükseliş', 'yükselme aleti' anlamlarına gelmekte olup İsra gecesinde Hz. Muhammed'in getirilmiş olduğu Mescid-i Aksa'dan Sidretü'l-Münteha'ya ve tüm sema katlarına yükseltilmesini hadisesini ifade etmektedir (Ürkmez, 2015: 5). Hz. Muhammed bu yolculuk esnasında peygamberlerle karşılaşmış, sema katlarını görmüş, Allah'ın huzuruna çıkartılmıştır. Bu sebeplerle İslam inancında peygamberin en büyük mucizelerinden birisi olarak kabul edilir. İslam inancının kutsal kitabı *Kur'an-ı Kerim'in* İsra ve Necm Surelerinde, İsra ve Mirac hadiselerinden bahsedilmektedir (Aydın, 2022: 113).

İsra suresi 17/1' de belirtildiği üzere;

Bir gece kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.

Necm suresi 53/6-18' de belirtildiği üzere;

O kuvvet ve azamet sahibidir, öylece istiva etti. Ve o, ufkun en yüksek yerinde (gözüktü). Sonra yaklaştı, ardından sarktı. Böylece iki yay mesafesi kadar (hatta) daha yakın oldu. Böylece O'nun kuluna vahyedeceği şeyi vahyetti. Gözün gördüğünü kalp yalanlamadı. Yoksa siz onunla gördüğü şey hakkında mı tartışıyorsunuz. Ve and olsun ki onu başka inişinde de gördü. Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında. Onun yanında Meva Cenneti (vardır). O an sidreyi bürüyen bürümüştü. Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı. Hiç kuşkusuz o, Rabbinin âyetlerinden en büyüğünü görmüştü.

Yine Necm Suresi 53/1-18' de belirtildiğine göre;

Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı; O, nefis arzusu ile konuşmaz; (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir; (Kur'an-ı) ona, üstün güçlere sahip, muhteşem görünümlü (Cebrail) öğretti. O, en yüksek ufukta bulunuyorken (asli suretine girip) doğruldu; Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu; (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu; Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti; Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı; Şimdi siz gördüğü şey hakkında onunla tartışıyor musunuz? Andolsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha (asli suretiyle) görmüştü; Sidretü'l-Münteha'nın yanında; Me'va cenneti onun (Sidre'nin) yanındadır; O zaman

Sidre’yi kaplayan kaplamıştı, Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı; Andolsun o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü.

En’am Suresi 6/35 numaralı ayette belirtilen;

Onların yüz çevirmeleri sana ağır geldi ise, yapabilirsen yeri yarıp inebileceğin bir tünel ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki onlara bir mucize gösteresin. Allah dileseydi elbette onları hidayet üzerinde toplayıp birleştirirdi. O halde sakın cahillerden olma!” ifadeleri de yine Hz. Muhammed’in miraç hadisesine nispet edilmiştir.

İsra ve Mir’ac olayının ne zaman gerçekleştiği üzerine farklı yorum ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Yaygın olarak İsra ve miracın, miladi 620 veya 621’de gerçekleştiği söylenmektedir. İbn-i Sad’ın belirttiğine göre mirac hicretten 12 ay önce gerçekleşirken İsra ise hicretten 18 ay önce gerçekleşmiştir. Ancak genel kabule göre her iki olayda aynı zamanda gerçekleşmiştir (Karadaş, 2019: 60) Bunlarla beraber risaletin onuncu yılında gerçekleştiği genel kabuller arasındadır. En yaygın kabul ise onuncu yılın Receb ayının yirmi yedinci gecesi gerçekleştiğidir (Ağırakça, 2014: 15).

İsra ve miraçla ilgili olarak üzerinde durulan konulardan bir diğeri miracın, bedenlen mi yoksa ruhen mi gerçekleştiğiyle ilgilidir. Bir kısım miracın ruh ile uyku halinde gerçekleştiğini belirtirken bir kısım beden ile uyanık halde gerçekleştiğini söylemektedir. Hz. Muhammed’in Mescidi Aksa’ya kadar uyanık, oradan yedi kat göğe ise uyku halinde gittiği de belirtilen hadisler arasındadır (Ürkmaz, 2015: 8). Aynı zamanda felsefeciler, tanrı-evren anlayışları nedeniyle bedenlen, ruhsal ve tanrısal olan göğe çıkmasının imkânsız olacağını bu sebeple miracın ruhsal bir seyahat olacağını düşünmüşlerdir (Karadaş, 2019: 56). İsra ve miracın mekân olarak nerede gerçekleştiği konusunda ise Kabe’nin yanındaki Hicr bölgesinde uyurken gerçekleştiği, peygamberin amcasının kızı Ümmü Hani’den geldiği rivayet edildiğine göre onun evinde uyuduğu bir gece gerçekleştiği genel kabuller arasındadır (Karadaş, 2019:65). Hz. Muhammed’in hayatında miracın kaç kez gerçekleştiği de tartışma konuları arasındadır. Peygamber miraç hadisesini bir kez mi yoksa birden fazla mı yaşadı konusunda ortak bir görüş bulunmamaktadır. İsranın bedenlen miracın ruhen gerçekleştiği, miraç ve isranın aynı gece ruh ve beden ile, miracın bir kez bedenlen bir kez de ruhen gerçekleştiği belirten yaklaşımlar bulunmaktadır. Bazı yaklaşımlar Hz. Muhammed’in isra ve miracı birden fazla kez yaşadığını belirtirken genel kabul bir kez vuku bulduğu yönündedir (Ağırakça, 2014: 20).

Hz. Muhammed’in yaşadığı Miraç hadisesinde olayın nasıl gerçekleştiğiyle ilgili anlatı şu şekildedir;

Hiz. Muhammed gece Kabe’de Hicr ve Hatim denilen bölgede iken, baŖka bir anlatıya göre kendi evinde uyur vaziyette iken, baŖka bir anlatıya göre amcasının kızı mm Hani’nin evinde uyku ve uyanıklık arasında iken Cebrail geldi. Hiz. Muhammed’in aktardığına göre; “Cebrail (a.s.) gelip beni ayağıyla drtt, uyandım sonra tekrar uyudum, bir daha uyandırdı ve bu eylemi üç kez tekrarladı. Sonuncusunda oturdum, o da beni kolumdan tuttu ve birlikte ayağa kalktık, Mescid’in kapısına doğru yürüdük.” Sonrasında Cebrail (a.s.) Resûlullah’ı (s.a.v.) Mescid-i Haram’a götürüp göğsünü boğazının altından göbeğinin alt kısmına kadar açtı, zemzemle yıkadıktan sonra içine iman ve hikmet doldurup kapattı.” Burada belirtilmesi gereken bir diğer nokta bazı kaynaklarda geçtiği üzere Hiz. Muhammed’in göğsünün yarılması hadisesinin hayatı boyunca dört kez gerekleŖmiŖ olduğudur. Birincisi Hiz. Muhammed dört yaŖındayken süt annesi Halime’yle olduğu zamanlarda meydana gelmiŖtir. İkincisi on yedi yaŖındayken, üçüncüsü kendisine ilk vahiy gelmeden önce, dördüncüsü ise Miraç gecesinde meydana gelmiŖtir (Ağırakça, 2014: 24). Hiz. Muhammed’in göğsünün yıkanması olayı O’nu yaŖayacaęı bu geceye hazırlamak, güçlendirmek olarak yorumlanmaktadır. ‘‘Ardından Cebrail-uzunca, beyaz renkli, merkepten daha yüksek ve daha büyük, katırdan daha küçük ‘‘Burak’’ ismiyle bir hayvan getirdi. Binmek üzere ona yaklaŖtıęımda birden azgınlaŖıp hareketlendi. Cebrail elini hayvancağızın yüzüne sürüp ona: Utanmıyor musun? Yemin ederim ki, Muhammed’den daha üstün bir beŖer sana binmedi! Ne oluyor sana? deyince sakinleŖti ve sonra ona binmemi istedi. Cebrail’in terkisinde bindim, o kadar sratlı idi ki n ayaklarını gözümün en uzak gördüğü yere/ufuğa atarak, her bir hareketi gözün gördüğü en son noktaya ulaŖarak ilerliyordu.” Hiz. Muhammed burada Mekke’deki Harem-i Ŗerif’ten, Kudüs’teki Beytü’l Makdis’teki Mescid-i Aksa’ya götürülüyor ve Mescid-i Aksa’da namaz kılıyor. Namazdan sonra melekler tarafından peygambere süt ve Ŗarap dolu iki kap sunulmuŖ ve Hiz. Muhammed süt dolu kabı tercih edip ve imiŖtir. Buradan sonra Cebrail, Hiz. Muhammed’i semaya ykseltmiŖtir. İŖra suresinde geçen ‘‘ona ayetlerimizden bir kısmını göstermek için’’ buyruğunun yerine getirilmesi için gerekleŖen bu yükselme yani uruc olayı baŖlamıŖtır. Anlatılara göre yedi kat göklere yükselen Hiz. Muhammed, bu gök katlarının her birinde farklı peygamberlerle karŖılaŖmıŖtır (rkmez, 2015: 5). Yedinci kat gökte, Beytü’l Mamur’da Hiz. İbrahim’le karŖılaŖmıŖ ve buradan cennet ve cehennem kendisinde gsterilmiŖtir. Buradan melekut aleminde (gayb alemi) gelinebilecek son nokta olan Sidretü’l Mntehay’a varan Hiz. Muhammed buradan sonraki yolculuğuna Cebrail olmadan devam etmiŖtir ve Allah’ın huzuruna ulaŖmıŖtır. Necm suresinde belirtilen ‘‘iki yay mesafesi veya daha az bir mesafe’’ den Hiz. Muhammed ve Allah’ın birbirine yaklaŖıp selamlaŖmıŖtır. Burada Allah, Hiz. Muhammed’e  büyük hediye vermiŖtir. Bunlardan ilki Bakara Suresi’nin son iki ayeti, ikincisi Allah’a Ŗirk

koşmayacak olanların cennetle müjdeleneceği ve günahlarının affedileceği, üçüncüsü ise günde elli vakit namaz kılınması yükümlülüğüdür (Ağırakça, 2014: 26). Kaynaklarda anlatılanlara göre Hz. Muhammed bu üç hediyeyle Allah'ın huzurundan dönerken Hz. Musa ile karşılaşmış, Hz. Musa elli vakit namazın ümmetine ağır geleceğini, Allah'tan bunu hafifletmesini istemesini tavsiye etmiştir. Namaz beş vakte indirilinceye kadar Allah ve Hz. Musa ile konuşmaya devam eden Hz. Muhammed'e namazın beş vakte indirildiği Allah tarafından bildirilmiştir. Genel kabule göre Hz. Muhammed'in miraçtan dönerken ki yolu, yedi kat gökten tekrar Kudüs'e, Beytü'l Makdis'e oradan da Mekke'ye şeklinde gerçekleşmiştir. Aynı zamanda anlatılara göre Hz. Muhammed Mekke'ye geri dönmeden önce Kudüs'te kendisinden önce gönderilen peygamberlere rastlamış ve onlara burada namaz kıldırmıştır. Bazı yaklaşımlar ise Hz. Muhammed'in peygamberlerle karşılaşması olayının, miraca yükselmeden önce gerçekleştiğini aktarmaktadır (Ürkmez, 2015: 132).

6. ALEVİ İNANCINDA MİRAC HADİSESİ

Alevi inancında Miraç anlatısı Sünni gelenekteki anlatılardan çok daha farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Alevi inanç belleğinde önemli bir yere sahip olan kırklar ceminin Hz. Muhammed'in yaşamış olduğu miraç hadisesinin bir bölümünde gerçekleşmiş olması, kırklar meclisinin burada karşımıza çıkması önemli hadiselerdir. Aynı zamanda miraç yolculuğunda Hz. Muhammed'in birçok yerde Hz. Ali ile karşılaşması, yani Alevilerin en önemli kutsallarından Hz. Ali'nin de bu yolculukta Hz. Muhammed'e bir nevi eşlik etmesi, miracın önemini arttırmaktadır. Alevi temel yazılı kaynakları sayılan buyruklarda miraç hadisesi, bu yolculuk esnasında yaşananlar anlatılmakla beraber, Alevi nefes ve deyişleri de özellikle cem ibadeti esnasında dile getirilir. Bu bağlamda Alevi geleneğinin temel inanç unsurları Hz. Muhammed'in miraç yolculuğundan kaynaklarını alır. Alevi kültüründe miracın genel olarak seyahat yerine 'seyran' olarak algılanıp dile getirdiğini ve ibadet dünyasının temeli niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz (Sümer, 2011:38). Sünni gelenekte Hz. Muhammed'in miraca ruhen mi bedenlen mi çıktığı tartışma konusuydu. Alevi gelenekte ise peygamberin miraca ruhen çıktığı konusunda ortak kabul vardır. Miraç Hz. Muhammed'in Allah ile görüşmek için ruhen göğe çıktığı bir hadisedir. Bozkurt'un belirttiği üzere " Tasavvuf felsefesine göre, Tanrı'ya duyulan büyük sevgi insanı bu düzeye ulaştırabilir." (Sümer, 2011:45; Bozkurt, 2005: 55).

Alevi inanç dünyasında önemli bir yere sahiptir ve kaynaklarda peygamberin miraç yolculuğuyla kırklar meclisi olmak üzere iki kısımda anlatılır. Alevi inancının temel ibadeti olan Cem'in temelleri miraç anlatısında atıldığı için, cem ibadetinin tarihi kökeni miraçta bulunmaktadır. Miraç anlatısı da diğer Alevi inanç unsurları gibi yüzyıllar boyunca oldukça çeşitlenmiş, zenginleşmiştir. Bu sebeple anlatı yol içindeki süreklere göre farklılıklar göstermektedir. Ancak anlatının farklılıklarına rağmen miraç hadisesinde verilmek istenen mesaj ve amaç Alevi inancında aynıdır (Kalenderoğlu ve Güray, 2019: 144). Alevi yazılı kaynakları içerisinde büyük önem taşıyan 'Buyruk' ta geçen miraç anlatısı şu şekilde karşımıza çıkmaktadır; "36. Sual: Sidretül Münteha kaç yıllık yoldur? Hz. Muhammed'in miracı hakikat mıdır? Cevap: İsra Suresi, Ayet 1 " Sübhanelleziy esra bi'abdihi leylen minelmescidilharami ilelmescidil aksalleziy barekna havlehü linüriyehü min ayatına, innehü hüvessemiy'ulbasıyr." Meali ; "Kendisine bazı ayetlerimizi göstermek için kulumuz Muhammed'i geceleyin Mescidi Haram'dan etrafını mübarek kıldığımız Mescidi Aksa'ya götüren büyük zatın şanı yücedir. Her şeyi duyan, her şeyi gören odur." Bu ayeti kelime miracın hakikatini tam manası ile izah etmektedir. Müfessirler, bu hadiseyi şöyle beyan ederler:

Allah bilir ki, hicretten bir sene kadar evvel Recep ayının 27. gecesı Resulü Ekrem'in alemlı melekutu seyredeceği ve Cenabı Allah'tan yeni emirler telakki edeceği mübarek gece gelmiş bulunuyordu. O gece cenneti alanın bekcisi Rıdvan'a büyük bir misafir geleceği haber verildi. O'da, cenneti elinden geldiği kadar süsledi. Allah-u Teala tarafından Cebril'i Emin'e ziyadan süratli Burak'ı götürmesi için emrolundu.

Bir rivayete göre Hz. Muhammed Kabe'nin hatim denilen yerinde yatarken, yarı uyku, yarı uyanık bir halde iken; tavanın açıldığını ve Cebrail'in birkaç meleklerle geldiğini gördü. Bunlar evvela Resulü Ekrem'i zemzem kuyusuna götürüp göğsünü açmışlar. Kalbini yıkamışlar. Sonra Cebrail, iman ve hikmetle dolu bir leğen getirerek onu kalbine doldurmuş ve göğsünü kapatmıştır. Bunu müteakip, Resulü Ekrem'e beyaz renkli, merkepten büyük fakat katırdan küçük uzunca bir hayvan takdim olunmuştur. Bu hayvan Burak'tır. Bu hayvan o kadar çabuktu ki, her adımı ufukta gözün gördüğü en uzak yere varıyordu. Resulü Ekrem bu hayvana binmiş onunla Mescidi Aksa'ya gelmiş ve orada iki rekat namaz kılmıştır. Resulü Ekrem, Mescidi Aksa'dan çıktıktan sonra Cebrail ona biri süt diğeri şarap dolu iki kadeh takdim etmiş. Resulü Ekrem sütle dolu kadehi almış. Cebrail ona: "Ya Muhammed, fitreti intihab ettin. Öteki kadehi almış olsa idin ümmetin delaletine uğradı" demiş. Bundan sonra Cebrail, Resulü Ekrem'i semaya çıkarmış, birinci semaya vardıklarında Cebrail semayı açtırmak için kendini tanıtmış yanında kim olduğu sorulunca, Hz. Muhammed'in bulunduğunu söylemiş. Semadakiler hayretle: "Muhammed gönderildi mi?" demişler. Cebrail "evet" demiş. Melek birinci semayı açmış ve "sema sakinleri bu müjdeden çok memnun olacaklardır" demiş. Resulü Ekrem birinci semaya girdiği zaman, orada bir adam gördü ki, sağına baktıkça gülüyor, soluna baktıkça ağlıyordu. Bu adam Resulü Ekrem'i görünce: "Merhaba ey Salih Peygamber ve ey Salik evlat" demiş. Resulü Ekrem, bu zatın kim olduğunu Cebrail'den sormuş. Cebrail: "Hz. Adem'dir" diye haber vermiş. "Onun sağındakiler cennete girecek solundakiler ise cehenneme girecek evlatlarının ruhlarıdır. Onun için sağına baktıkça memnun soluna baktıkça mahzun oluyor" demiş. Resulü Ekrem bu semada iki ırmak gördü. Cebrail'e bunları sordu. "Bunlar Nil ve Fırat membalarıdır" dedi. İleride bir ırmak daha gördü. Kenarında inci ve zeberecetten bir köşk vardı. Köşkün zemini misktendi. Bunları Cebrail'e sordu: "Bu ırmak Kevser nehridir ki, senin için yaratılmıştır" dedi. Resulü Ekrem bu şekilde her semayı gezdi. Her semada bir peygambere rast geldi. İkinci semada Yahya ve İsa Aleyhisselam'ı, üçüncü semada Hz. Yusuf'a dördüncü semada Hz. İdris'e beşinci semada Hz. Harun'a tesadüf etti. Peygamberlerin hepsi "Hoş geldin, merhaba Salih peygamber ve Salih arkadaş" dediler. Resulü Ekrem altıncı semada Hz. Musa'ya yetişti. Ona da: "Hoş geldin sevgili kardeş" dedi. Oradan ayrıılırken Hz. Musa ağladı. Bir ses ona: "niçin ağlıyorsun?" diye sordu. "Yarabbi benden sonra Muhammed'i peygamber olarak gönderdin. Fakat onun ümmetinden cennete gidecek olanlar benim ümmetimden daha fazladır" dedi. Resulü Ekrem yedinci semada Hz. İbrahim'i gördü. İbrahim sırtını Beyti Mamur'a dayamış oturuyordu. Her gün buraya yetmiş bin melek giriyordu. Buna müteakip Resulü Ekrem'e cennet gösterilmişti. Cennetin kubbesi inciden zemini misktendi.

Daha sonra Resulü Ekrem ile Cebrail Aleyhisselam Sidretül Münteħa'ya geldiler. Cebrail; "Bir hadve daha gidersem yanarım" dedi. Burası emri ilahi ile aydınlatılmıştı. Buranın rengarenk nurları tarife sığacak gibi değildi. Zeminden semaya yükselen, semadan yere inen her şeyin

yeriydi. Hz. Muhammed burada Cebrail'i hayet'i ile (asıl şekli) gördü. Bunu müteakip şahidi mesturu ezel esrar perdesini kaldırdı. Peygamberi haremi akdesi (en yüksek mevki) kabul ederek, ona istediğini vahi etti. Resulü Ekrem'e bu makamdan üç ilahi vahi verildi. Bunlar;

- Bakara Suresi'nin sonundaki üç ayet ki, İslam akidelerini ikmal etmekte İslamiyet'in çektiği mihnet ve ızdıraptan kurtulduğunu müjdelemektedir.
- Hz. Muhammed'in ümmeti içinde Allah'a şirk koşmayanlara cennetin vaadi.
- Her gün elli fariza ifası.

Hz. Muhammed bu akidelerle geri döndü. Dönerken Hz. Musa'ya tesadüf etti. Hz. Musa ona, Cenabı Allah'ın ne emrettiğini sordu. Hz. Muhammed, Cenabı Allah'ın ümmetine günde elli ibadeti emrettiğini söyledi. Hz. Musa: " Ben, Beni İsrail'i tecrübe ettim. Senin ümmetinde buna tahammül edemez. Huzuru Kibriya'ya dön, bu faziletleri hafiflettir" dedi. Resulü Ekrem döndü. "Yarabbi ümmetin zayıf ve acizdir" dedi. Cenabı Hak'ta farzların onunu indirdi. Yine dönerken Hz. Musa'ya uğradı. Hal ve keyfiyeti anlattı. Hz. Musa tekrar dön dedi. Hz. Muhammed tekrar döndü ve Cenabı Hak'tan rica etti. On fariza daha indirdi. Resulü Ekrem, Hz. Musa'ya uğradıkça Musa, Resulü Ekrem'i tekrar tekrar döndürdü. Böylelikle günde beş vakit namaza indirdi. Şimdi her mümine günde beş vakit namaz farz kılınmıştır. Peygamber efendimiz tekrar Kudüs'e, oradan da Mekke'ye doğru hareket etti. Yolda Kureyş kervanını da gördü. Hz. Muhammed'in bu seferi yani miracı aşağı yukarı dört veya beş saat sürmüştü. Meariç Suresinin dördüncü ayetinde beyan edildiği gibi elli bin yıllık yol olan Sidretül Münteha'ya dört beş saat içinde Hz. Muhammed gitti geldi. Bu da gösteriyor ki, Cenabı Allah için güç ve imkânsız hiçbir şey yoktur ve olamazda. Miraç Hz. Muhammed'in en büyük mucizelerindendir. Akılları durduracak kadar mühim olan bu vakayı sabahleyin sahabelerine haber verince, sahabelerden imansız bir grup buna inanmadılar (Bozkurt, 2005: 46).

Hz. Muhammed'in miraç yolculuğunun Alevi sözlü kültüründeki yansıması ve anlatımı ise şu şekildedir; Cebrail tarafından miraca çağırılan peygamber, Burak adı verilen binek ile vasıtalı olarak yedi kat göğü aşarak Allah ile görüşmeye, söyleşmeye çıkarılmıştır. Yedinci kat gökte Hz. Muhammed'in yoluna bir aslan çıkmış ve yolunu kesmiştir. Kükreyen aslan karşısında ürken Hz. Muhammed'e, Allah, Cebrail aracılığıyla telkinde bulunmuş, korkmaması gerektiğini söylemiştir. Aynı zamanda parmağındaki yüzüğü aslana vermesini buyurmuştur. 'Hatemi Enbiya' olan bu yüzük peygamberlik mührüdür. Hz. Muhammed Allah'ın emrine uymuş, yüzüğü aslana vermiştir ve aslan sakinleşerek peygamberin yolundan çekilmiş ve oradan uzaklaşmıştır. Miraç anlatısına göre bu aslanın Hz. Ali olması ve Hatemi Enbiya'nın ona verilmiş olması Hz. Muhammed'in son peygamber olmasıyla ilgili olup nübüvvet sona erip velayet başladığında, Hz. Muhammed'ten sonra gelecek manevi otoritenin, velinin, evliyanın Hz. Ali olacağını sembolize etmektedir (Kalenderoğlu ve Güray, 2019: 148). Bazı anlatılarda karşılaşıldığı üzere ise Hz. Muhammed, Allah ile karşı karşıya geldiğinde, Allah'ın eli üzerinde

aslana verdiği nübüvvet yüzüğünü görmüştür. Allah, eliyle cennet yemeklerinden Hz. Muhammed'e ikram etmiştir. Sonra Hz. Muhammed tarik ya da pençe denilen erkândan geçirilmiştir. Allah kendi eliyle veya bizzat kendi elinde bulunan ve tarik ismi verilen değnek ile Hz. Muhammed'in sırtına vurmuş, böylece onu erkândan geçirmiştir. Erkândan geçtikten sonra Hz. Muhammed, Allah'ın cemalini görmek istemiştir. Allah Hz. Muhammed'e, Hz. Ali suretinde görünmüş veya Hz. Ali'nin sesiyle seslenmiştir. Allah, peygambere Hz. Ali suretinde göründükten sonra torunları Hasan ve Hüseyin'e götürmesi için cennet üzümü hediye etmiştir. Hz. Muhammed buradan ayrılırken yanında Selman-ı Farisi belirmiş ve peygamber üzüm salkımından bir tanesini ona vermiştir (Ürkmez, 2015: 16).

Hz. Muhammed'in Hz. Ali ile özellikle yedinci gök katında karşılaşmış olması ise ve Hz. Ali'yi burada aslan donunda görmüş olması, divan edebiyatında aslan burcunun 'aşık ile maşuk' un bir araya gelmesini sembolize ettiği düşünölmektedir (Işıkhan, 2014: 112). Aynı zamanda semanın yedinci katı maddesel varlık açısından en üst ve Tanrısai dünyaya en yakın katman olduğu için Hz. Ali'nin burada bulunması Tanrısai dünya ile yakınlık içerisinde olduğunun göstergelerinden biridir. Aslan burcu ise güneşin en tesirli zamanını içinde bulunduran burç olduğu için Hz. Ali'nin sonsuz Tanrısai bilginin temsilcisi güneş ile yakın olmasının işareti olarak görölebilmektedir. Aynı zamanda Hz. Ali ile aslan simgesinin bir arada olması, onun tanrısai bilgiyi ve tanrı sırlarını koruduğu anlamlarına gelmektedir. Hz. Muhammed'in sekizinci gök katına geldiğinde ise artık ona Cebrail'in eşlik etmiyor olması, Cebrail meleğın akli temsil etmesi anlamına gelmektedir. Buradan sonra Hz. Muhammed miraç yolculuğuna kalbi ile devam etmiştir. Alevi inancındaki miraç anlatısına göre buradaki kalp aslan donundaki Hz. Ali'yi temsil etmektedir. Göğün en son katı olan dokuzuncu gök katında Hz. Muhammed Allah'ın tahtına ulaşmış ve cemalini açık bir şekilde görmüştür. Doksan bin kelam söylemişlerdir. Doksan bin kelamın otuz bini Hz. Muhammed'e verilmiştir ve bu kelimeler şeriat kapısına aittir. Geriye kalan otuz bini ise hakikat ve marifet olarak Hz. Ali'ye verilmiştir. Alevi inancında çok önemli bir yere sahip olan 'sır' kavramının kaynağı buradan gelmiş ve bu kelimeler Hz. Ali'de sır olmuştur (Kalenderoğlu ve Günay, 2019:155).

Alevi gelenekteki miraç anlatısı ile Ortodoks İslam'daki miraç anlatısında karşımıza çıkan en önemli fark ise Hz. Muhammed'in miraçtan dönüş yolculuğudur. Sünni geleneğe göre Hz. Muhammed miraçtan dönerken önce yine Kudüs'e uğramış, burada mucizevi olaylar yaşamış, kendisinden önceki peygamberlerle karşılaşmış ve onlara toplu bir şekilde namaz kıldırmıştır (Akın, 2021: 104). Alevi gelenekte ise Hz. Muhammed'in miraç dönüşünde 'Kırklar Meclisi'

ile karşılaşması ve meclise dahil olması karşımıza çıkar ki bu bölüm ‘Kırklar Cemi’ adlı başlık altında ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

7. ALEVİ KAYNAKLARINDA MİRACIN VE KIRKLAR'IN İŞLENMESİ

Hız. Muhammed'in miracı Anadolu Aleviliğinde dervişler, ulular, erenler tarafından 'olgunlaşma modeli' olarak algılanmış ve kaynaklarda bu şekilde işlenmiştir. Anadolu Aleviliğinde Miraç anlatısı ve Kırklar söylencesi on üçüncü yüzyıldan itibaren yazılı kaynaklarda görünür olmaya başlamıştır. Bu eserlerin öncelikli olarak Hacı Bektaşî Veli ve Yunus Emre'nin eserlerinde görmek mümkündür. Yunus Emre'nin eserinde geçen;

Gökte Peygamber ile mi'râcî kılan benim, Ashab-ı suffa ile yalınca kalan benim, Sabr ile kanaati hoş veriptir anlara, Kırk kişi bir gömleğe kanâat kılan benim, Kırkından birisine çaldım idi neşteri, Kırkından kan akıdıp ibret gösteren benim, Doksan bin Hak kelâmını eyleyince Habib ile, Otuz bini sır olunca ol vakit ben anda idim (Gölpınarlı, 2006: 204; Ürkmez, 2015: 69).

Şiirinde miraç hadisesi ve Kırklar Meclisi'ni karşılayan Ashab-ı Suffa kavramının açıkça işlendiği görülmektedir. Yunus Emre aynı zamanda semah ibadetinin kökenini de Kırklar anlatısına dayandırmıştır. Abdal Musa'ya ait olduğu düşünülen eserlerde geçen;

Sufi Abdal erkanını yürüden, Ayn-i cemde sevdüklerin sürüden, Neşter-Selman kırk vücudu bir eden, Var mıdır hiçbir er Ali'den gayrı, Muhammed Mirac'ın yoluna girdi, Bu sır gayet sır içinde sır idi, Şir donunu, hatem mührünü verdi, Bu sırrı kim ey eder Ali'den gayrı? (Özmen, 1998: 205).

Şiirinde Miraca giden Hız. Muhammed'den ve sırra vakıf olan Hız. Ali'den söz edilmektedir. Hız. Muhammed'in miracına eserlerinde geniş bir şekilde yer veren ve Abdal Musa ile Güney Azerbaycan'ın Hoy şehrinde gelen, onun müridi olan önemli Alevi-Bektaşî halk ozanı Kaygusuz Abdal'ın şu dizelerinde karşımıza çıkmaktadır; "...Bu demidi Mûsâ Tûr'a vardığı, Ahmed'ün Mi'rac'da didâr gördüğü, Bunda bildi Şâh-ı Merdan Ahmed'i, Bunda 'aziz kıldı Hakk Muhammed'i" (Güzel, 2010: 215), "Üçler yediler erkanın, bilerler sürer devranın, Kırklar Cem'inde devranın, kesemezsin demedim mi?" (Özmen, 1998: 241; Kalenderoğlu ve Güray, 2019:163).

Şehzade Alaaddin Gaybi tarafından ele alınan *Kaygusuz Abdal Külliyyatı*, Kaygusuz Abdal'ın hayatını, eserlerini ele alır. Bu külliyyatta da Kaygusuz Abdal'ın ait olduğu düşünülen ve içinde Miracı konu edinen bazı kısımlar mevcuttur.

.... Halbuki dünya kimseye baki kalmamıştır. Dünya yalandır, fitnesi çoktur. İnsan, gafil olup dünyaya aldanmamalıdır. Eğer insan bu gafletten kurtulursa bütün sırları keşfeder. Mansur'un niçin asıldığını, Yusuf'un niçin satıldığını, İbrahim'in niçin ateşe atıldığını, Muhammed'in Mirac'ını, Müslüman'ın Haccı'nı öğrenir (Güzel, 2021:106).

Sarayname'de geçen bir bölüm:

Bu sarayda insan, Allah ile bilişir. Bu sarayda Hakk'ın kudreti ve hikmeti malum olur. Sultanı bilen, hazineye yol bulan bu sarayda yol bulmuştur. Hayır ve şer bu sarayda hasıl olur. Peygamber Mirac'a bu sarayda varmış, her hünere bu sarayda erişmiştir. Ali'ye Zülfikar, Eyyüb'e sabır, Musa'ya Tur bu sarayda verilmiştir. Hakk Teala, bu sarayı kullarına ibadet edecek yer eylemiştir. (Güzel, 2021:141).

....Ya'ni kalbinde bir nurdur ki hakkı batıldan fark eyleye ve dahi üçkadeh kim Mirac gicesi Cibril Peygambere sundu peygamber birini içdi didükleri ol o sudur ki adem eğer hayvan anunla vücuda geldi. Söz burada kalsın. (Güzel, 2021:972).

Yedi ulu ozandan birisi olan ve on dördüncü yüzyılın sonlarıyla on beşinci yüzyılın başlarında yaşamış olan Seyyid Nesimi'nin eserlerinde de Kırklar Cemi ve Miraç anlatılarına yer verilmiştir; "Hadim- i fakr oldu Ahmed ezdi engür şerbetin Kırklar nuş etti anı Mustafa'nın aşkına" (Özmen, 1998: 308).

15.yüzyılda Kızıl Deli Sultan dergahında yetişmiş olan Sadık Abdal'ın divanında da Miraç anlatılarına yer verilmiştir.

"Tacın üzerindeki yazı Tanrısallık sırlarını gösterir. Miracın sırrını açıkça söyler." (Gümüsoğlu, 2019:143).

"Eğer bilersen takip ettiğin yol, odur. O Miracında yoludur." (Gümüsoğlu, 2019:145).

"Onun tuttuğu Mirac yolun sırrını gösterir. O yol daima Allah'ın zatının nurlu yoluna doğru gider." (Gümüsoğlu, 2019:173).

"Zatının nurunu gün gibi açık gösterdi. Ariflere uluların nuru, onun ışığından erişti." (Gümüsoğlu, 2019:173).

"Her irfan sahibi Miraç'ta Allah'a ulaşmayı bilir. Her şey odur, başka söylenen boşdur." (Gümüsoğlu, 2019:187).

"Miraç'tan Allah'a, kurtuluşa ulaştıran rehber, aşktır. Kişiyi doğru yol ve makama aşk ulaştırır." (Gümüsoğlu, 2019:191).

Sadık Abdal'da divanın da genel olarak Miracı, Allah'ın sırlarına ulaşma, kurtuluşa erme, kâmil insan olma yolunda ilerleme olarak işlemiştir. (Gümüsoğlu, 2019).

Yine Alevilik ve Bektaşilikte yedi ulu ozandan birisi sayılan halk ozanı Yemini 'nin *Faziletname* adlı eserinde Hz. Muhammed'in miraç yolculuğu:

Mirac gecesi Muhammed, Tanrıya en yakın olduğu yere vardı. Her yandan gelen ‘Muhammed’ sözlerini eşiddi. Cümle varlık dünya ve ahirette ümidini ona bağladı. Peygamber, Sidretü’l-Müntehâ’ya, yani ondan öteye geçilmeyecek bir yere ulaştı ki bütün belirtiler, görünen varlıklar orada noktalandı. Miraçta Tanrı, yüzünün gücünü ona gösterdi. Çünkü Hakk’ın didârı apaçık oldu. Muhammed her şeyi gördü. Tanrı’ya yalvardı, secde etti onun cemalini gördü. Bu mutluluk başkasına nasip olmamıştır. Muhammed yaratılmışların sultanı, bütün yalvaçların imamıdır. Onun sözleri Tanrının sözleridir. Peygamber’e inanmayan murdardır. Gerçeklerden beridir. Bilgiden, Bilgelikten uzaktır. Böyleleri insan biçiminde hayvandır. Onu bilmeyenler, Yaradan’ı ve yarattıklarını bilmezler. (Üçer, 2005: 164).

şeklinde geçmektedir. Yemini burada Hz. Muhammed’in Allah ile yüz yüze görüşmesini ona bahşedilen bir ayrıcalık olarak işlemiş ve onu yüceltmıştır. On altıncı yüzyılda yaşamış ve yine yedi ulu ozandan birisi olan Kul Himmet’in şiirinde Hz. Muhammed’in miraç yolculuğu ve miraç dönüşünde katıldığı Kırklar Cem’ini işlediğini görüyoruz.

...Bir üzüm tanesi ol şah elinde, Kırklar verildi kismet gününde, Çıkınca Muhammed miraç yoluna, Şahadet eyledi Selman hu deyu, Kırklar dahi içtû cümle mest oldu, Şah-ı merdan cümlesinden üst oldu, Hezar post bağlayıp kemerbest oldu, Semaha girdiler hemen hu deyu

Kul Himmet’in şiirinde Hz. Muhammed’in Kırklar Meclisinde yaşadıkları ve Hz. Ali’nin bu meclisin piri olduğu öne çıkarılmıştır. (Sarıkaya, 2009:62).

Manzum bir Velayetname olan *Velayetname-i Hacı Bektaşî Veli*’de kırklar işlenirken Hacı Bektaşî Veli’nin Kırklar Meclisine dahil olduğu şu dizelerle anlatılır; “Çü Kırklar zümresine dahil oldu, Edip hizmet muradın kıldı hasıl, Edip Kırklar ile kırk gün itmam, Alıp Hüsn-i nazar ol nik-fercam, Gelip Hızır ona erlerle dediler, Makamındır senin Bektaş Yediler” (Kurtoğlu, 2015: 53).

Alevi yazılı kaynakları içerisinde ele alınmış olan eserlerden *Dediği Sultan Menakıpnamesinde* de Kırklar Ceminin ele alındığı görülmektedir; “Doksan bin tabakat erenleri, Yediler Kırklar cümle yarenleri, Sultan gelip türbeyi tavaf kılur, Üçler yediler kırklar cem olur.” (Taşgın, 2013: 229).

Yine Alevi yazılı kaynakları arasında Kırklar Cemi’ni konu edinen eselerden *Demir Baba Velayetnamesinde* Şah Hatayi’ye ait bir semah metnine yer verilmiştir; “Kırklar sohbetine vardum, Gel beri hey can didiler, İzzet ile selam virdüm, Gir uşda meydan didiler, Kırklar urıdurdılar, Otur diyü yir virdiler, Öñime sofraya yaydılar, Lokmamıza sun didiler” (Akın, 2020: 72).

Alevi geleneğindeki kaynaklara, Şah Hatayi’nin eserleri önemli bir zemin sağlamıştır. Şiirlerinde Alevi inancında öne çıkan önemli ibadet unsurlarını işlerken Kırklara ve Miraç Hadisesini de işlemiştir. Hatayi, daha önceden belirttiğimiz Gürüh-u Naci motifini ele alarak

buradan Kırklara şu dizelerle atıfta bulunmuştur; “Naci derler bir gürüha uğradım, Hepsi birbirinden tutmuş elini, Mekânımız nerde deyu söyledim, Mekân tutmuş muhabbetin gülünü”

Hiz. Ali'nin miraçta aslan olarak Hiz. Muhammed'in karşısına çıkması olayı da yine Hatayi'nin “Mustafa gördü seni arslan sıfatlı bir melek/ Sahib-i mi'rac hem tac ü livasın ya Ali.” dizelerinde görünmektedir. Alevilerin Cem ibadetinin Miraçlama kısmında okunan ve Miraçlama olarak adlandırılan deyişlerinde kaynağını Şah Hatayi'nin dizeleri oluşturmaktadır. “Kırkların birine neşter uruldu, Aktı kan cümleden isbat olundu, Hak Muhammed anda mevcut bulundu, Hû Allah çağırıldı İrfan Hû deyu” Hatayi, Hiz. Muhammed'in Kırklarla birlikte semaha durmasını şu dizelerle anlatır;

Bir üzüm danesi ol şah elinde, Kırklara verildi kısmet gününde, Hak Habibullah'a mi'rac yolunda, Şey'enillillah dedi Selman Hû deyu, Ol üzüm danesi getürdü Selman, Kırklar da ol demde olmuştur üryan, Muhammed şerbetten nuş etti ol an, Saki kadeh sundu Peyman Hû deyu, Kırklar içti ol şerbetten mest oldu, Şah-ı Merdan cümlesinden üst oldu, Setirpuş bağlandı kemer best oldu, Semaa girdiler üryan Hû deyu

Yine Hiz. Muhammed'in Miraçta, Allah ile aralarında geçen doksan bin kelam ve bu kelimelerin bir kısmının Hiz. Ali'de sır olması Hatayi'nin dizelerine: “Doksan bin kelam danıştı iki gönül dostuna, tevhidi armağan verdi yeryüzünde insana” şeklinde yansımıştır. Hiz. Ali'nin sır sahibi olması ve miraçtan dönerken kırklar meclisine giren Hiz. Muhammed'in yaşadıkları yine Hatayi'nin “Ali'ye tavef eyledi mührü önüne koydu “Sen bir sır-ı vilayetsin” dedi. Saddak Mustafa, Evvel sensin ahir sensin cümle sana bağlıdır “Tevvellayım sana ezel ya Aliyü'l Murtaza” dizelerinde karşımıza çıkmaktadır (Birdoğan, 2001: 91; Sivri ve Kuşça, 2014: 186). Hiz. Ali'nin aslan donunda Hiz. Muhammed'in karşısına çıkması ve Kırklar Meclisinde bulunması Hatayi'nin; “Yedinci felekte arslan görünen, Hatemin ağzına veren sır eden, Gelüb kırklar ile cemde bulunan, Cümlesine serdar olan Ali'dir” dizelerinde görülmektedir. Hiz. Muhammed'in kırklar meclisindeyken şahit oldukları Hatayi'nin başka bir şiirinde şu şekilde işlenmiştir; “Sofr açıldı ni'met oldu, Sundu destisini aldı, Dolandı kapuya geldi, Sefilim kapuy-aç deyu Kapudan içeri vardı, Mü'minlere selam verdi, Birine bir neşter urdu, Kırkıdan kan aksın deyu” (Birdoğan, 2001: 175; Ürkmez, 2015: 18).

Yine yedi ulu ozandan birisi olan ve Alevi inanç sahasında önemli deyiş, nefes ve şiirlere kaynaklık eden Pir Sultan Abdal'ın eserlerinde kırklar cemini ve miracı görebilmekteyiz. Güruh-u Naci motifi de Pir Sultan Abdal'ın eserlerinde görülmektedir; “Muhammed Ali'dir Güruh-u Naci, Başına giymişler elifi tacı, Yürek yaralıdır, sen ver ilacı Yetiş Allah, ya Muhammed, ya Ali” (Korkmaz 1996: 285; Sivri ve Kuşça, 2014:187).

Pir Sultan Abdal'ın başka bir eserinde kırklar anlatısı ve Adem'in balçıktan yaratılmış olması; "Kırklar Arş üstünde kurdular cemi, Mehabbet halk olup sürdüler demi, Balçıktan yarattı Allah Âdem'i, Ben ol vakit anın belinde idim şeklinde işlenmiştir." (Korkmaz 1996: 133; Sivri ve Kuşça, 2014:195).

Pir Sultan Abdal'ın bir başka şiirinde;

Muhammed Miraç'da davet gününde, Arslan hamle kıldı rahı önünde, Kim idi görünen arslan donunda, Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı, Muhammed Mirac'tan indiği demdir, Kırkların sürdüğü sema'da cemdir, Zühre yıldızını doğuran kimdir, Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı

şeklinde miracın ve kırklar ceminin işlendiği görüyoruz. Fakat Pir Sultan Abdal şiirinde diğer kırklar ve miraç anlatılarından farklı olarak, Hz. Muhammed'in aslan donunda karşısına çıkkanı Hz. Ali olarak değil Hacı Bektaş Veli olarak işlemiştir. Şiirinde miraçtaki aslanın Hz. Ali yerine Hacı Bektaş Veli olması Hz. Ali'nin ruhunun Hacı Bektaş Veli'nin bedenine geçmiş olması inancına yapılmış bir atıftır. (Sivri ve Kuşça, 2014: 194). Pir Sultan Abdal'ın kırkları meclisine yer verdiği bir başka şiiri; "Kim dokudu bin çiçekli halıyı, Kim diriltti bin yıl yatan ölüyü, Kırklar meclisine gelen, doluyu dolduran Muhammed içen Ali'dir." (Ürkmez, 2015: 77; Özmen,1995: 240).

Kırklar cemi ve miracın anlatıldığı eserleri incelerken önem arz eden başka bir eser Erkannameler' dir. Alevi inanç unsurlarının anlatıldığı bu eserler Şah İsmail'in atası olan Seyh Safiyüddin Erdebili ile oğlu Şeyh Sadreddin Musa arasında soru cevap şeklinde geçen diyaloglardan oluşmaktadır. Erkanname'nin bir bölümünde Kırklar Meclisiyle ilgili;

Şeyh Sadreddin eydür: "Yol talibleri kimlerdir ve yola talib olanlar nice itsunlar?" didi. Şeyh Safi eydür: "Müşahede etsinler biri birinün didarına baksunlar, zira kim taliblerin üçü bir yere gelse birisi evliyadur, yedisi bir yere gelse sıdk-ı evliyadur, kırkı bir yere gelse Kırklar makamıdır. Ol vakitte tecella-i Zat hasıl olur ve tarik vacib olur. (Kaplan, 2014: 46; Akın, 2020: 63).

şeklinde Kırklarla yer verilmiştir.

Aynı zamanda Şeyh Safi Buyruğunda Hz. Muhammed'in miracıyla ilgili "Orada dostuna kavuştu. Onunla doksan bin söz konuştu. Bunun otuz bini Şeriat üzerine idi, inananlara indi. Kalan altmış bini ise Ali'de sırroldu. " şeklinde bir anlatı bulunmaktadır. Anlatıda, Hz. Muhammed'in miraçta Allah ile ettiği doksan bin kelam ve bu kelimelerin altmış bininin Hz. Ali'de sır olduğundan bahsedilmektedir. Alevi-Bektaş inancından geniş ölçüde kaynaklık eden fütüvvetnamelerden birisinde ise yine Hz. Muhammed'in miracı:

...Ol vakt kim Hazreti Resûl mirâca çıkdı. Allah Tâala hazreti birle arasında doksan bin kelâm geçdi ve düvekli esrâr idi, hakâik idi. Otuz bin kelâm Şerîatden ve otuz bin kelâm tarîkatden ve otuz bin kelâm hakikatden itdi. Bunları gönül hazinesinde gizledi. Andan Resûl makâmına vardı. Ali'yi yanına çağırdı eyitdi: Yâ Ali Allah Tââla Hazreti birle doksan bin kelam söyleşdüm. Otuz bin kelâm tarîkatden, otuz bin Şerîatden, otuz bin kelam hakikatdenitdi. Sana idiviriyom, ammâ ol esrârı kimseye dimeyesin didi. Ali dahi olsun didi. Bunun üzerine nice müddet geçdi, Ali sabr itmedi. Bir gün sahrâya çıkdı. Ol sahrâda bir kuyu var idi. Çün kim ol esrâr-ı hakâyıkı ol kuyuya söyledi. Hiç su akmazdı. Derhâl kuyudan su çıkdı. Revâne olub akdı, ol sahrâda bir çoban gördi kim kuyudan su çıkmış. Ol suyun ayağında üç kamış yitmiş durur. Derhâl boyun kesdi. Düdük idindi, çalub gezerken Resûlullah, Hazret-i Ali birle seyrâne çıkmışlardı. Resûl hazreti dinledi, gördi kim ol esrâr-ı hakâyıkdur kim Ali'ye dimişdi, ol düdükde söyler. Döndi Ali'ye eyitdi, yâ Ali bu ne haldür kim ol esrâr-ı hakâyık bu düdükde söylenür didi. Ali eyitdi yâ Resûlullah sabr idemedüm, bu susuz kuyuya söyledüm didi. Resûlullah hazreti ol çoban çağırdı, eyitdi sen bilür misin kim bu düdükde ne söyler. Çoban eyitdi, yok bilmezem ammâ âvâzı hûb gelür didi. Resûl hazreti eyitdi, yâkande buldun didi. Çoban dahi ol kamış kesdiği kuyuyu gösterdi. Ol kamışın ikisin dahi Ali birin cidâ itdi. Dâim küffara Nusret bülürdi. Birisini dahi Selmân-ı Fârisî diledi, eyitdi yâ Resûlullah ânı bana virün, sizün mübârek espâbunuz uyudukça süreyüm didi. Ânı dahi Selmân'a virdiler. (Yılmaz, 2017: 2203).

Şeklinde bir anlatıyla işlenmiştir. Bu anlatı bir fütüvvetname'nin giriş kısmında bulunmaktadır. Fütüvvetname'de geçen bu anlatı, Hz. Muhammed'in miraçta kendisine verilen doksan bin kelamın otuz veya altmış binini Hz. Ali'ye vermesinin devamını getirmektedir. Anlatıya göre Hz. Ali kendisine verilen bu sırları içinde tutamamış ve haykırmak istemiştir. Bir gün dayanamayıp sahraya çıkmış ve sahrada bulunan bir kuyuya bu sırları haykırmıştır. Daha önce hiç su akmayan bu kuyudan su çıkmaya başlamıştır. Bu kuyudan üç tane kamış olmuştur. Bu kamışlar ise bugün 'ney' olarak bildiğim üflemeli alete isnat etmektedir. Özellikle tasavvuf geleneğinde önemli bir yere sahip olan 'ney' den çıkan seslerin Hz. Ali'nin kuyuya haykırdığı sırların sesi olduğuna inanılmaktadır. Mevlevilikte neyin, Ali'nin sırrına sahip olan kamıştan koparılmış bir parça olduğuna inanılmaktadır (Deniz, 2019: 228).

Kırklar ile ilgili yazılı ve sözlü kaynaklara bakarken, kırkların kim olduğu ve onlarla ilgili mitlere yer verilen bir başka eser *Kelam-ı Serencam* ya da *Serencam'dır*. Bu eser özellikle İran, Suriye ve Irak'ta yoğunluklu olarak yaşayan Ehl-i Hak, bir diğer adıyla Yaresan Alevilerine ait kutsal bir kitaptır. Kitapta inançlarının yol ve erkânıyla ilgili bilgilerin yanı sıra ibadet esaslarıyla ilgili, toplumsal ve ahlaki kurallarında barındığı bilgiler yer almaktadır. Aynı zamanda on beşinci yüz yılda yazılmış bu kutsal kitap, inancın dini önderi Sultan Sahak'ın öğretilerini barındırmaktadır. Kırklar kitapta önemli zuhur devirlerinden birisi olarak geçer ve bir ustanın var ettikleri ve yarattıkları olarak geçer. İnançlarını bir üzüm tanesinden almışlardır,

lokmaları ölümsüzlük getirir. Kırklar sırlara vakıf olanlardır. Eserde Sultan Sahak ise Kırklar ile ilgili;

Şenervi-(Şendervi) ‘ye yemin ederim ki, kırkların altın ve nurlu varlığı benim bedenimdedir. Çünkü benim bir tenim kırk tendir. (40=1) Sultan Kırkların donudur ve 7’lerin de (7=1). Kırkları araştırın, Kırkları bulun, Ey erenlerim! Âlemde Kırkların batınını ve sırrını bulun, Kırkların sesi o saat yücecek ve aşikâr olacaktır, onların zatını talep edin ve zikrini zikredin, kaybetmeyin, azaltmayın. Yeşillenin! İnanç çadırınız ayakta ve güçlü kalsın (Akın, 2020: 65; Soltani, 2017: 269).

Alevi kaynaklarında kırklar söylencesi ve miracı incelerken bakmamız gereken çok geniş bir alan ise ‘‘Miraçlama’’ ‘‘Miraçname’’ veya ‘‘Miraciye’’dir. Alevi inancında Miraçlama olarak geçen manzum şiir türü, Türk edebiyatında Miraciye ve Miraçname olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür Hz. Muhammed’in miraca çıkışını ve bu yolculuk esnasında başına gelenlerin anlatıldığı bir edebi tür olarak karşımıza çıkar. Bu edebi metinler Alevi gelenekte, Sünni ve Şii gelenekten farklı bir şekilde karşımıza çıkar. Alevi inancındaki Miraçlama metinleri, İmam Cafer-i Sadık Buyruğundaki miraç ve kırklar anlatısı üzerine kurulmuş ve yazılmıştır. Alevi geleneğindeki Miraçlama metinleri, miraçtaki Hz. Ali ve Kırklar Cemi ile tamamen özdeşleştirilerek yazılmıştır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Sünni gelenekteki miraç anlatılarında Hz. Muhammed’in miraçtan dönüşü hakkında ayrıntılı anlatımlar yoktur. Alevi anlatısında ise Hz. Muhammed’in miraçtan dönüşte yaşadıklarına ayrıntılı olarak yer verildiği görülmektedir. Cem ibadeti sırasında vecd aşamasının olduğu kısımda okunan Miraçlamalar ibadetin olmazsa olmazıdır. Ocağa, süreğe ve yöreye bağlı olarak cem sırasında okunan Miraçlamalar farklılık göstermekle beraber içlerinde en öne çıkanları ve bilinenler Şah Hatayi mahlasına sahip olanlardır. (Akın, 2020: 81). Talipler, Miraçlama okunurken, anlatılanları bir nevi bedenlerinde canlandırmakta, tekrar etmektedirler. Örneğin; ‘‘ Muhammed secdeye koydu yüzün, Hakk’a teslim etti özüm’’ sözleri Hz. Muhammed’in Kırklar Meclisine girdiği anları anlatmaktır ve Miraçnamenin bu bölümü okunurken cem ibadetinde hazır bulunan talipler hep beraber secdeye varırlar. Başka bir örnekte ‘‘o an Cebail bağladı, Muhammed’in belini’’ sözleri okunduğu sırada talipler bellerini bağlar gibi yaparlar (Ürkmez,2015: 18). Miraçlamaların nasıl anlatılar olduğunu yakından incelemek için bazı örneklerine bakacak olursak;

...Gelmek için destur aldı, Muhammed ayağa kalktı, Müm’in’e tevhid verdi, Tutmak için illallahi, Kudret hazinesin buldu, Üzümlü ikiye böldü, Engürü bergüzar aldı, Secde edip Babullah’ı, Kırklar yolunu gözettiler, Vardı Kırklar’ı bezm etti, Oturubun niyaz etti, Selman sundu keşküllahı, Selman’a bir üzüm verdi, Yar yâri ol demde gördü, Cümlesi pervane girdi, Tutundular arşullahı, Hü! Hü! Hü!, Kırklar muradını aldı, Esrar-ı Hak galip oldu, Muhammed evine geldi, Gördü Ali Keremullah’ı (Ulusoy, 1986: 299).

Keçeci Baba Ocağı mensubu Alevi topluluğunda yaygın olarak okunan bu Miraçlama okunurken Kırklar Semahı 'da icra edilir. Farklı birçok Miraçlama örneği bulunurken, en bilinen örneklerin Şah Hatayi'ye isnat edildiğini görmekteyiz.

... Vardı dergâh kapısına, Gördü bir aslan yatar, Haykırıben hamle kıldı, Başa koptu bir fena
Buyurdu sırrı kâina, Korkma Ya Habibim dedi, Hatemin ağzına ver ki, Aslan ister nişane, Hatemin
ağzına verdi, Aslan oldu anda sakın, Muhammed'e yol verdi, Aslan da gitti nihane, Vardı Hakk'a
tavaf etti, Evveli bunu söyledi, Ne yavuz şirin var imiş, Hayli cevreyledi bize, Gördü biçare bir
derviş, Hemen dem yutmak diledi, Ali de benlen olaydı, Dayanırdı o şire (Akın, 2020: 83).

Şah Hatayi'ye ait olduğu düşünülen yukarıdaki Miraçlama bölümünde, miraç anlatılarında büyük öneme sahip olan "hatem-aslan" motifine yer verilmiştir. İran'ın İlhicı şehrinde bulunan Kırklar (Celten) Ocağı Alevilerinin, Cem ibadeti esnasında okuduğu, Şah Hatayi'ye ait olduğu düşünülen bir başka Miraçlama ise şu şekildedir.

...Muhammed Miraca vardığı gece, Kapuda gördüğü aslan Ali'dir, Çıkardı yüzüğün verdi nişane,
Hakikat gördü kim Sübhan Ali'dir, Doksan bin kelime kıldı Hak ilen, Otuz min sır ile seyran Ali'dir,
Çıkarub yeryüzünden göğe ol dem, Aparan getüren Rahman Ali'dir (Akın, 2020: 97).

Yukarıdaki Miraçlama örneğinde de yine "hatem-aslan" motifinden bahsedilmiştir. Aynı zamanda miraca çıkan Hz. Muhammed'e verilmiş doksan bin kelam ve bunların otuz bininin Hz. Ali'de sır olduğu geçmektedir. Güvenç Abdal Ocağına bağlı bazı Alevi gruplar arasında cem ibadeti sırasında okunan başka bir Miraçlama ise;

...Kan deşildi men döküldü, Gizli bedenler söküldü, Kalktı bir engür getirdi, Ez de Muhammed'e iç
dedi, Muhammed engürü ezdi içti, Coş verdi Kırklar semaha yörüdü, Selman elmayı kırk pare böldü,
İn başımdan taç dedi, Taç devletin sırrıdır, Gül Muhammed'in nurudur, Seyis hizmetçinin eridir,
Yalan söylemez hiç dedi, Yalan sözler mat olur, Ali'nin kürzü zat olur, Muhammed miraca giderken,
Dur ey muallak taş dedi (Akın, 2020: 100).

Şeklinde yazılmış bir manzumedir. Miraçlama da Hz. Muhammed'in miraç dönüşünde Kırklar Meclisine uğraması ve burada yaşadığı olaylar anlatılmıştır. Hz. Ali'nin aslan donuyla miraçta yer aldığı aslan-hatem motifini Ahmet Yesevi'nin *Miraciyesinde* de görmekteyiz. Ahmet Yesevi'nin *Miraciyesi* ilk Türkçe yazılmış Miraciye olma özelliği taşımaktadır.

...Dördüncüsü dost olan Tanrının arslanı Ali'dir, Hem miraçta yar olan Tanrının arslanı Ali'dir,
Söylediği sözü rahmani, görsen yüzü nurani, Kafirlerin kiranı Tanrının arslanı Ali'dir, Himmet
kuşağı belinde, Mevlam yadı dilinde, Zülfikar'ı elinde Tanrının arslanı Ali'dir, Binip çıksa Düldül'e,
yere düşer zelzele, Kafilere velvele, Tanrının arslanı Ali'dir

Ahmet Yesevi bir başka hikmetinde Kırklar Meclisinde dönülen semahı şu şekilde anlatmıştır; “...Melayikler yığılıp bir kün sohbet kurdı, Raks u sema urmak üçün yörgüb yördi, Mi’rac üzre hak Mustafa munı kördi, Emdî men hem raks u sema urgum kelür”

Miraçlamaların yanı sıra, Miraçnamelerde de Hz. Muhammed’in miracını ve Kırklar Meclisi anlatılarına rastlamaktayız. Miraçlama, Cem ibadeti esnasında okunan daha kısa ve şiir şeklindeki manzum eserler iken Miraçnameler daha ayrıntılı bir şekilde yazılmış, içerisinde miraç minyatürlerinin de yer aldığı, özellikle Türk edebiyatında Hz. Muhammed’in miracını geniş bir şekilde anlatan eserlerdir. Aynı zamanda İslami resimler içerisinde en çok konusu işlenen olay miraç hadisesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Muhammed’in miraç yolculuğu birçok eserde resmedilmiş ve miraç olayının ayrıntıları bu eserlerde gösterilmiştir. Miracın farklı aşamalarının resmedildiği ve musavver Miraçname denilen eserler öne çıkanlarındandır. *Şahrüh Miraçnamesi*, *Ebu Said-i Timuri Miraçnamesi* ve *Ahmed Musa Miraçnamesi* bunlara örnektir. Bu Miraçnameler içerisinde özellikle Şahrüh Miraçnamesi, Hz. Ali’nin de yer aldığı en eski miraç eserlerinden biridir. (Deniz, 2019: 228). Bu eserlerde Hz. Muhammed’in yanı sıra Hz. Ali’nin diğer sahabelere göre üstünlüğü ikisinin de yüzünün etrafında nur ve alevlerle gösterilmiştir. Abdülvehhab b. Mehmed Dede’ye ait *Sevakıb-ı Menakıb* kitabında bulunan bir Miraç minyatürü buna örnektir. Aynı adlı eserde Hz. Ali’ye verilen sırlardan bahsedilmektedir. Eserde yer alan “Miraçtan Dönüşte Sırların Verilmesi” ikonografisi bu açıdan önemlidir.

.... Otuz bin dahi ahyar-ı ümmete haber virdi ve on bin dahi Haydar-ı Kerrar’a haber virdi. Ve birkaç dahi ashabın kibarına haber virdi. Baki gencine hatır-ı server-i enbiyada mestur oldu. Ta birgün ashab-ı suffe ve ihvan-ı safanın oldukları makama varub sırları anlardan işidüb sual eyledi ki “Size bunu kim haber virdi ve ne’den muttali oldunuz

Miraç anlatılarında çokça farklı şekilde işlenmiş olan aslan-hatem motifinde Safevi dönemi ve Kaçar dönemi arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Safevi dönemi minyatürlerinde aslan, Hz. Muhammed’in gideceği yolda ve ondan daha üstte tasvir edilirken, Kaçar dönemi minyatürlerinde yerde ve Hz. Muhammed ile aynı hizada tasvir edilmiştir. Miraç anlatılarında farklı şekillerde işlense de aslan motifi her zaman Hz. Ali’yi temsil etmektedir. Hz. Ali bu anlatıdan dolayı, Haydar-ı Kerrar (Allah’ın Aslanı), Esedullah gibi sıfatları almıştır. Aynı zamanda Hz. Muhammed’in miraç yolculuğuna çıktığında Hz. Ali’nin kendisinden önce orada bulunması önem arz etmektedir. Hz. Muhammed için Kur’an-ı Kerim Ahzab suresinde “ O, peygamberlerin sonuncusudur” buyrulmuştur. Bu sebeple peygamberlik yüzüğünü yani nübüvvet hatemini miraçta, Hz. Ali’ye vermiş olması peygamberliğin kendisinden sonra imamete geçecek olduğunu temsil etmektedir.

Bir başka anlatıya göre Kırklar Cemi'ne elma, süt ve bal getirilmiştir. Şah Hatayi'ye ait olduğu düşünülen bir Miraçlama'da "Kudretten üç hon geldi, Sütü, elmayı, balı aldı, Elmayı kırk pare böldü, Uzattı Emrullah'a" şeklinde geçmektedir. Alevi inancında da kutsal sayılan ve lokma bazı yörelerde lokma yerinde geçen süt, elma ve balında kökeni Kırklar Meclisine dayandırılmaktadır. İnanişâ göre süt, elma ve bal Kırklara bölüşürülmüştür. Başka bir anlatıda Hz. Muhammed miraç yolculuğunda cennete uğradığında çok büyük bir elma görmüştür. Bu elma ikiye bölünüp içinden bir huri çıkmıştır. Hz. Muhammed huriye kimin için yaratıldığını sormuş, huri ağlamaya başlamış, Hz. Muhammed'in öldürülen torunu Hz. Hüseyin için beklediğini söylemiştir. İran'da gerçekleştirilen saha araştırmalarında karşımıza çıkan bir Miraç anlatısı ise Alevi-Şii inancında Miracın batını tarafını, derin anlamlarını ortaya koymaktadır. Anlatıya göre ; "Hz. Muhammed miraca çıkacağı zaman Hz. Ali'de onunla gitmek istemiş fakat peygamber reddetmiştir. Miraca çıkan Hz. Muhammed'in yolu bir aslan tarafından kesilmiş ve yoluna devam edebilmesi için yüzüğünü aslana vermesi gerekmiştir. Daha sonra Allah'ın katına ulaştığında orada yemek yerken ışık hüzmelerinin diğer tarafında bir el belirdi ve beraber yediler. Bu el ile Hz. Muhammed bir elmanın iki yarısını bölüşüp yemişlerdir. Hz. Muhammed miraçtan döndüğünde Hz. Ali kendisine neler yaşadığını sormuştur. Hz. Muhammed olanları anlatırken aldığı elmanın yarısını cebinden çıkarıp Hz. Ali'ye göstermiştir. Hz. Ali' de elmanın diğer yarısını göstermiş ve Hz. Muhammed'in aslana vermiş olduğu yüzüğü cebinden çıkarıp kendisine geri vermiştir. Böylelikle Hz. Muhammed miraçta yolunu kesen aslanın ve elmayı bölüşüp yediği kişinin Hz. Ali olduğunu anlamıştır. Bunun üzerine Hz. Muhammed: " Ali'nin Allah olmadığını biliyorum. Ama onu Allah'tan nasıl ayıracağımı da bilmiyorum." demiştir.

Karşımıza çıkan bu anlatı farklı yorumlara açık iken Alevi inanç sahasında da soru işaretlerine sebep olan bir konuyu öne çıkarmaktadır. Alevi inanç belleğinde Hz. Ali'nin tam olarak nerede konumlandırıldığı, Alevi inancına sahip insanlar için ne anlam ifade ettiği konusu farklı araştırmalara zemin hazırlamış farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Miraç hadisesinde Hz. Muhammed'in yanı sıra Hz. Ali'nin de onun hep yakınında olması hatta ondan önce Allah'ın makamına ulaşmış olması ve Kırklar Meclisinde pir olarak bulunması, Kırklar anlatısına ve Miraca Hz. Ali açısından bir kez daha bakmamız gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

8. ALEVİLİKTE MİRAC ANLATISININ TANRI İNANCINA VE HZ. ALİ TASAVVURUNA YANSIMASI

8.1. HZ. ALİ’NİN TANRISALLIĞI

Alevi gelenekte Miraç hadisesi ve Kırklar anlatısına bakarken, Hz. Ali’nin bu anlatılarda öne çıkarılmış olması incelememiz gereken bir başka konudur. Hz. Ali’nin Alevi inanç belleğinde sadece “pir” olarak algılanmaması ve özellikle miraç hadisesi örnek gösterilerek onun da insan üstü bazı özelliklere sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu vurgulamalar gerek sözlü kaynaklarda gerek yazılı kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle Hz. Ali’nin Alevi inanç belleğinde hangi sıfatlarda algılandığına ve bu algıların sebebine bakacağız.

Hz. Ali’nin neden tanrısallaştırıldığıyla ilgili öne çıkan yaklaşımlar arasında karşımıza Melikoff’un söylemleri, *Şerhu Hutbetül Beyan* isimli eser ve Nadı Ali duası üzerinden Alevilerin Hz. Ali’nin tanrısallığını kabul ettikleri iddialarıdır. Bunların yanı sıra bazı Alevi zümrelerindeki inanç farklılıkları da etkili olmuştur. Aynı zamanda Müslümanların yaygın olarak evliya, sahabe gibi kimselere atfettikleri insan üstü özellikler, bu kişilerin en sonunda insan-ı kâmil sıfatına ulaştırılmaları durumu, Hz. Ali içinde geçerli olmuştur. Özellikle Şia mezhebinde, Hz. Ali’ye ve on iki imamlara insanüstü özellikler yüklenmiştir. Şia’nın önemli kaynaklarından *El- Kafi’de* karşımıza on iki imamlarla ilgili bazı bilgiler çıkmaktadır. İnanca göre imamlar Allah’ın nurudur. Derin anlayış sahibidirler ve bütün kutsal kitapları kendi dillerinde bilmektedirler. Yeryüzünde olmuş ve olacak her şeyi bilmektedirler, imamlara hiçbir şey gizli değildir ve Kuran’daki bütün ilimlere sahiptirler. Buradan hareketle imamların Tanrının sırlarına vakıf olduklarına inanıldığını da görebilmekteyiz. Bir başka kaynak olan ve Hz. Ali’ye ait olduğu iddia edilen ve tartışmalara konu olan *Hutbetül Beyan* adlı eserde de Hz. Ali kendisini yetmiş ayrı sözle tanıtmaktadır. Eserde ;

Ben, gayb ilminin anahtarının sahibi ve Peygamber'den sonra gayb ilmini ve her şeyi bilenim, ben, içinde yazılanlarla birlikte levh-i mahfuzum, ben, Allah'ın nazargahıyım, ben, bütün Kitaplarda yazılan, dünyanın başından sonuna dek olmuş ve olacak şeyleri bilgi olarak kendisinde toplayanım, Ben, Tanrı vahyinin tercümanıyım, Ben, güneşi ve ayı davet iden ve ikisinin de davetimi kabul ettikleri kimseyim, Ben, kulların yerlerde ve göklerde ne yaptıklarını görür, ayıplarını örter ve suçlarından azab eylemem, Ben, Allah Te'ala'nın yaratması, emri, uluhiyyetinden başka dokuz yüz doksan dokuz sıfatıyla sıfatlanmışım.

İfadeleri yer almaktadır. Bu ifadeler “hulül” fikrini ortaya çıkarırken bazı önemli araştırmacılar buradaki ifadelerin hulül ve tanrılaşma olarak algılanamayacağını öne sürmüşlerdir. Miraç anlatılarında karşımıza çıkan, Allah’ın Hz. Muhammed ile Hz. Ali’nin sesiyle konuşmuş olması Seyyid Hüseyin tarafından “hulül” olarak algılanamayacak bir hadise olarak değerlendirilmiştir. Anlatıya göre Hz. Muhammed Allah’a kendisiyle neden Hz. Ali’nin

sesiyle konuştuğunu sorduğuna Allah; “Ya Ahmed, ben Adem oğlu olunmazam. Ve şüpheli nesnelerle sıfatlanmazam. Seni benim nurumdan yarattım. Ve Ali’yi senin nurundan yarattım ve onu senin gönlün sarayına muttali kıldım ve senin gönlüne Ali’den sevgili kimse bulmadım, dahi sana onun diliyle hitab eyledi” buyurmuştur. Anlatıda Allah’ın nurundan yaratılmış olmalarından dolayı ve Hz. Ali ile Hz. Muhammed arasındaki derin bağa vurgu yapılmıştır. (Sarıkaya, 2005: 10; Sarıkaya-2009: 230). Şia’dan sonra özellikle tasavvuf çevrelerince de oldukça karşımıza çıkan Hz. Ali tasavvurları, onunla ilgili birçok efsane, cenkname ve efsaneyi ortaya çıkarmıştır. Hz. Ali velayet önderi, silsile başlangıcı olarak algılanmış ve anlatılmıştır. Tasavvuf gruplarında öne çıkarılan kişilere nispet edilen sıfatlar yine tasavvuf geleneğindeki varlık anlayışından kaynaklanmaktadır. Gelenekteki varlık ‘vahdeti vücut’ anlayışına bağlı olarak sistemleştirilmiştir. Vahdeti vücut anlayışına göre Tanrının dışındaki her varlık O’nun tecellisi olarak vardır. Bu tecellilerin en mükemmeli ise insandır. Bir’den gelen çok tekrar bir’e dönecektir. Bu dönüşüm içerisinde öteki alemlere ait olanlar ‘ricâlül gayb’ erenlerini ortaya çıkarmaktadır ki, Kırklar meclisindeki kişilerinde da bu erenlerden olduğu farklı yaklaşımlarda karşımıza çıkmaktadır. Vahdeti vücut anlayışına göre insan, yaratılanların en mükemmeli olduğu için kainatın varlık sebebidir. Tanrı “küntü kenz”dir. Küntü kenz sırrı “Bilinmeyen bir hazine idim, ve bilinmek istedim, bilineyim diye halkı (kâinatı) yarattım” ifadesiyle karşımıza çıkmaktadır. Tanrı’nın bilinmek için kainatı yarattığı anlayışından gelmektedir. Bu anlatı tecelli anlayışında karşımıza çıkmaktadır. Tanrı bilinmek istemiş ve tecelli etmiştir. İşte İslam Tasavvufunda ve Alevi inancında da öne çıkan Muhammed nuru bu bağlamda ortaya çıkmıştır, çünkü Tanrı’nın ilk tecellisi Hz. Muhammed’in nuru olmuştur. Yine İslam tasavvufunda ve Alevilikte “lahmike lahmi sırrı” ise Muhammed-Ali nurunu ortaya çıkarmaktadır. İlk olarak Hz. Muhammed’e tecelli eden nur, aynı zamanda Hz. Ali’ye de tecelli eder. İnanca göre Hz. Muhammed “Lahmike lahmi (etin etimdir), cismike cismi (bedenin bedenimdir), ruhike ruhi (ruhu ruhumdur), Ali mini ve ene minbu (Ali bendedir bende ondanım)” demiştir. (Temizkan, 2017:23 ; Sarıkaya, 2009:233; Üçer, 2005:174). Bu anlatıda Muhammed ve Ali’nin ayrılmaz bir nurdan oluştukları ve Tanrı’nın ilk tecellisinin Muhammed Ali’ye geçerek Hak-Muhammed-Ali anlayışının ortaya çıktığı görmektedir. Yani Muhammed-Ali, kainatın yaratılış sebebi, her şeyin ilk sebebi, ilk nurudur. Geleneksel Aleviliğin kökleri Hak-Muhammed-Ali inancına dayanmaktadır. Alevilikteki Hak-Muhammed-Ali anlayışıyla ilgili üç farklı yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlardan ilkinde göre; Hak-Muhammed-Ali’deki Hak, kainatın ve bütün canlıların yaratıcısı, Muhammed Allah’ın gönderdiği sonuncu peygamber, Ali ise Peygamberin damadı ve amcasının oğlu, kahraman, Allah’ın arslanı ve velayet sahibi pirdir. Genel olarak geleneksel Alevi inancında Hak-Muhammed-Ali algısının bu şekilde olduğu ortaya çıkmaktadır. İkinci

yaklaşımına göre ise Hak-Muhammed-Ali algısındaki Hak, Allah'tır. Muhammed ve Ali ise aynı beden ve aynı ruha sahiptir, ikisinin arasında bir fark yoktur. İnanişaya göre, Allah, Muhammed-Ali nurunu kendi nurundan bir bütün olarak yarattı. Abdulmuttalib'e kadar bütün olan bu nur oğulları Ebu Talib ve Abdullah'la ikiye bölünmüştür. Daha sonra her ikisinin soyundan gelen Fatıma ve Ali'nin evlenmesiyle "nur" tekrar birleşmiştir. Ehli Beyt soyundan gelenler ise bu nurun taşıyıcısı olmuştur. Başka bir inanişaya göre ise Muhammed-Ali nurunun aynı olduğu Gadir-i Hum olayı ile anlatılır. Gadir-i Hum'da Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin bir olduklarını gösterdiklerinde bedenlerinin ve ruhlarının aynı olduğuna dair bir inanış söz konusudur. Üçüncü yaklaşıma göre ise Hak-Muhammed-Ali birdir. Üçü de aynıdır. Üçüncü yaklaşım hulül anlayışını ortaya çıkaran aşırı batını gruplar arasında yaygın olarak görülmektedir. Buradan hareketle Alevilerin üçler inancına yaklaşımları arasında farklılıkların olduğunu görmekteyiz. Sözlü kültürün Alevi inancında baskın olması bu farklılığın ana sebeplerinden birisidir. Kavramlar aynı isimleriyle kalsa dahi onlara yüklenen anlamlar Alevi grupları arasında farklılıklara sebep olmuştur. (Üçer, 2005: 178). Üçler yaklaşımında ortak olan ana unsur Allah'tır. Tasavvuf ve aşırı batını inançların haricinde Alevilerin Allah inancında ortaya çıkan esas İhlas Suresi'dir. Allah mutlak, tektir, vardır, yoktan var edendir, doğmamış ve doğrulmamıştır. Üçler inancındaki Muhammed ise, O, Allah'ın elçisidir, son peygamberdir, rehberdir, şariat kapısının temsilcisidir.

Son olarak Üçler anlayışında Hz. Ali'nin konumuna bakacağız. Burası en başta bahsettiğimiz, Hz. Ali'nin Alevi inancındaki yeri ve anlamı açısından daha kapsamlı olarak ele alınacaktır. Hz. Ali tarihsel kişiliğinin yanı sıra efsanevi ve mitolojik unsurlarla anlatılan, "sır" sahibi olan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Alevilikteki tasavvufi yorumlar, Batınlık ve diğer mitolojik unsurlar Hz. Ali algısının şekil almasına sebep olmuştur. Alevi inancında Allah ile insan arasındaki bağ, insanın Allah'ın nurunu ve sıfatlarını taşıyor olması anlayışıyla tanımlanmıştır. İnsanın Allah'tan bir parça olduğuna dair anlayış ise kimi gruplarda "tecelli" kimi gruplarda ise "hulül" olarak yorumlanmıştır. Allah'ın evinin müminin kalbi olduğu inancı vardır. Bir anlatıya göre şeytan, Allah'ın Adem'in kalbine girdiği anlamamış ve Adem'e secde etmemiştir. Halbuki secde etmediği esasında Adem değil Allah'tır. Bu sebeple Allah onu cennetten kovmuş ve lanetlemiştir. (Aydoğan, 2019: 36). Genel olarak Alevilerin "Allah'ın insanın kalbinde olduğu" inancının tasavvuftaki vahdeti vücut anlayışından geldiğinden bahsetmiştik. Ancak Alevilerin bu anlayışı sistemleştirememiş olması ve aşırı batını yaklaşımlarla harmanlamış olmaları durumu karmaşık hale getirmiştir. Çünkü Hak-Muhammed-Ali anlayışı esas olarak Allah-Ali anlayışı etrafında toplanmıştır. Anlatı direkt Allah'ın Ali'de ortaya çıktığı, görünür olduğu inancını ortaya çıkarmıştır. Ali'nin tanrısallığını

ortaya çıkaran yaklaşımlar zaman içerisinde Alevi inanç belleğine yansımıştır. Allah'ın yarattıklarının bedenine göç etmesi anlamına gelen hulül kavramı Hz. Ali'de sıkça karşımıza çıkmıştır. Hulül inancında özellikle Hurufi grupların etkileri görülmüştür. Bir Hurufi olan Nesimi, Ademe secde etmeyen herkesin günahkâr olacağını, çünkü yalnızca doğru görüşlü insanların, Allah'ın insan bedeninde olduğunu bilebileceğini söylemektedir. Bu bağlamda Melikoff'a göre hulül inancı Alevi-Bektaşiliğin en önemli inançlarından biridir. (Melikoff, 2007: 125). Hurufilik inancında karşımıza çıkan harflerin tanrılaştırılması Alevi-Bektaşilikte görülmektedir. Bu inanca göre insan yaratılmış olanların en mükemmelidir. Tanrıda bu sebeple insanın bedenine hulül etmiştir. Hurufi inancına sahip olan Yemini, *Faziletname'si'nin* bir bölümünde;

Resul dedi ki: Evvel ahir Ali'dir, hem zahiri hem batını velidir. Dediler ki: Öncesiz ve sonsuz yalnız Tanrı'dır, sonsuzluk O'ndadır. Bizler güç duruma düştük hayretteyiz. Gel bir yorumda bulun ey Resul. Ali de bizim gibi kuldur. Resul dedi ki: Cahilce söz etmeyin, doğru bilin, evreni yaratanın bir benzeri, eşi yoktur. O'nun gücü her şeye yeter. Ancak unutmayın ki, güneşin Ali'yi övmesinin anlamı başkadır. Ayın Ali'ye yönelmesi, onun bu alemin imamı olmasındandır. Ali yücedir, keramet ocağıdır, ona düşmanlık edenler dince alçak ve adi kişilerdir. İyi bilirsiniz ki o tüm İslamların imamıdır. Güneşin sen evvelsin demesinin anlamı, Ali'den önce kimse var olmadı, bana imanı ilk o getirdi (bana ilk o iman etti). Bu konuyu bilin, bilmezlik etmeyin, ahir demekteki amaç da Ali nesli doğru yoldadır anlamındadır. Ali bilgisi ile İslamiyet şeref bulmaktadır... Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır, dedi. Dinleyenler imanlarını sağlamlaştırdılar, sevindiler. (Üçer, 2005: 164).

Yemini'ye ait olduğu bilinen *Faziletname'si'nin* bu bölümünde geçtiği üzere Hz. Ali'nin Tanrı olduğundan bahsedilmiyor ancak tarihsel kişiliğinin haricinde doğaüstü birçok özelliğe sahip olduğundan bahsediliyor. Alevi inanç belleğinde de Hz. Ali'nin bu kadar önemli olmasının sebeplerinden birisi karşımıza çıkan bu anlatılardır. Deyiş, şiir, cenkname vb. eserlerde Hz. Ali'nin özel yeteneklere sahip olması, insanüstü özellikler gösteriyor olması karşımıza iki farklı Hz. Ali'yi çıkarmaktadır. Tarihsel kişiliğinin haricinde batını ve mitolojik özellikleriyle de başka bir Hz. Ali tasarımıyla karşılaşılmaktadır.

Alevi inancındaki Hak-Muhammed-Ali nuru üçlemesi alt yapısında derin bir tasavvufi ve felsefi öğretiyi beslemektedir. Bu öğretilere bakıldığında Hz. Muhammed ve özellikle Hz. Ali'nin tanrısal özelliklerle anlatıldığı daha iyi anlaşılmaktadır. Evrenin gizemi çözülmeye çalışırken ortaya çıkan felsefi akımlardan Yeni Eflatunculuğa göre "mutlak birlik" esastır. Her şey "bir" den meydana gelmiştir. "Bir" den yaratılan varlık en nihayetinde tekrar "bir" e dönmek ister. Bu "bir" Tanrıdır. Tanrı'ya varmak için ise bilinçten sıyrılmak gerekmektedir. Bunun yolu ise vecd haline bürünmekten geçmektedir. Yeni Eflatunculuğa göre ruh ölümsüzdür

ve bütün yaratılanlar Tanrı'nın özünden meydana gelmiştir. Alevi inancında karşımıza çıkan ve daha önce bahsettiğimiz Tanrı'nın bilinmek istemesi (küntü kenz sırrı) ve bu sebeple evreni yaratması, yoktan var etme olayı değil Tanrı'nın görünür olma isteğidir. Mevlana'da bu durumdan “yaratılış görünüştür” şeklinde bahsetmiştir. Tanrı görünmek isteyince evreni yaratmış ve yarattıkları da onunla görünür duruma gelmiştir. Yani yarattıkları Tanrı'nın yansımalarıdır. İbni Arabi ve İbni Sina tarafından sistemleştirilen ‘sudur nazariyesi’ ne göre de yokluktan varlık çıkmamaktadır. Tanrı yarattığı her şeye kendi varlığından varlık verecektir.

Tasavvuf düşüncesinde de yine aynı şekilde yoktan var etme değil kendi varlığından var etme vardır ve Tanrı'nın yarattığı ilk nur ise nur-i Muhammed'dir. Tasavvuf düşüncesinde kainat tek bir nurdan veya ruhtan meydana gelmiştir. Tanrı'ya ait olan bu nur bütün yarattıklarına tecelli etmiştir. Alevi inancında da insanın yaratılıştan sonra iki evresi vardır. Bunlardan birisi ruhu, nuru, enerjiyi temsil eder. Burada insan henüz bir bedene ulaşmamıştır. Diğer evrede ise insan bedenleşir, evrimleşir, vücut bulur. Tasavvuf felsefesinde sistemleştirilmiş olan bu evrelerden bir tanesi ve en sonuncusu ‘insan-ı kamil’ mertebesidir. Mutlak vücudun en son tecellisi olan bu merteye insanın ulaşabileceği en son ve en yüksek yerdir. Tanrı'nın en mükemmel tecellisi insan-ı kamilde görülür. Hz. Ali'de hem Alevi gelenekte hem tasavvuf öğretisinde tarikat piri, silsile başlangıcının sebebi ve en üst mertebedeki insan-ı kamil olarak görülür. (Aytaç, 2011: 28; Sarıkaya, 2005: 169). Hz. Ali'ye nispet edilen özelliklerin ve kutsiyetin alt yapısını oluşturan düşünce sistemlerinden birisinin de bu olduğu görülmektedir. Vahdeti Vücut anlayışına sahip olan Şeyh Bedrettin'e ait *Varidat* adlı eserde kendisinin bahsettiği Tanrı anlayışı, bu sistemin daha iyi anlaşılır olmasını sağlayacaktır.

Tanrı, bütün işlerin kendi özünden doğması, olgunluk nitelikleriyle nitelenmiş bulunması yüzünden salt varlıktır, ona Tanrı denmesi de bundandır. İşler, nitelikler, ortaya çıkan nesneler ve olgunluklar mazharlar nedeniyle görünüş alanından çıkar. Mazharların tümü olgunluk aşamalarını oluşturur, bütünlüğe kavuşturur. Her mazharda mazharların ayrılığı, ayrıklığı yüzünden değişik türde nesneler görünüşe çıkar. Bütün eksikliklerden beri yüce ve olan Tanrı ise “Bir” dir. Her mazhar görünüm bakımından ötekinden ayrı ve ona aykırıdır. Tanrı ise bütün mazharların özüdür. Tanrı, mazharlarda kendi özünü yansıtan niteliklerle görünüş alanına çıkar. Buna karşılık her nesne gerçekten Tanrı'dır. Öyleyse onlardan biri “Ben Tanrıyım” derse doğrudur. Çünkü her varlık Tanrı'dan gelmektedir. Her nesnede varlık özü vardır, hiçbir koşula bağlanmaksızın her varlığa Tanrı denmiştir... (Korkmaz, 1997: 99).

Alevi inanç sahasında Hz. Ali tasavvurlarına bakarken karşımıza çıkan bir diğer kavram “sır” dır. Alevi inancında sır kavramı geniş bir içeriğe sahiptir. Ali sırrı, hakikat sırrı, Alevi sırrı gibi kavramlar inancın yapı taşlarından birisi olmuştur. Sır kavramı yalnızca Alevi olmayanların bilmeyeceği değil Alevi olanlarında bilemeyeceği, akıl yürütemeyeceği olaylar ve anlatıları

kapsamaktadır. (Taşğın, 2004: 275; Ay, 2015:22). Hz. Ali’de sır kavramının her zaman başrolünde bulunan kişidir. Daha önce bahsettiğimiz üzere Hz. Ali’nin tarihsel veya dünyevi kişiliğinin yanı sıra, batında karşımıza çıkan mitsel anlatıları bulunmaktadır. Hz. Ali bu mitsel anlatılarda sır kavramı öne çıkarılarak anlatılır. Alevilikte bu sırrın ne olduğu açıklanmamaktadır. Bununla birlikte sırrın tutulması çok önemlidir ve sırrı açık edenlere ceza verilmektedir. Yolun devamlılığı için sırrın saklanması gerekliliği öne çıkarılmıştır. Alevilikteki üç sünnet-yedi farzın ve dört kapı kırk makam anlayışının emirlerinden birisi de sır saklamak olmuştur. Dört kapı kırk makamdan, hakikat kapısının bir makamı sır tutmaktır. Bu emirler farklı buyruk nüshalarında “ Sırrını izhar eylemeye. Zahit imanını şeytandan nasıl saklarsa, sende öyle saklayasın...” şeklinde geçmektedir. İkrar alma cemlerinde de dedenin talibe, diğer gerekliliklerin yanında mutlaka sır saklama yükümlülüğünü hatırlatır. İmam Caferi Sadık Buyruğuna göre sır saklamayana verilen ceza, üç tarik vurma, dokuz akçe olarak belirtilmiştir. Şeyh Safi Buyruğunda da sır saklama ile ilgili olarak;

Şeyh Seyyid Safi buyurur ki: Şeyh ve talip ona derler ki evliyanın menakıbın okuyup dinleye ve onun manası anlaya, ne derse ona göre amel edip kadir olduğu kadar edebinden ve erkânından tutup kalbinde saklaya, onu münkire ve münafığa göstermeye. Zira, evliya kelimidir, münafık bilmez, sırr-ı Ali’dir. Eğer ol halka-i sohbet onlara haramdır ve onda cem olup oturanlar hep zalim olur. Dahi bir kimse evliyanın menakıbını talipler, müridler ve muhibler yanında okusa ol benim dostumdur ve hem Tanrı dostudur. Eğer münkirler ve münafıklar yanında okursa ol benim düşmanımdır ve hem Tanrı düşmanıdır, yüzü karadır kıyamet gününde cahime müstahak olur, didi. İmdi her kimin evliyaya sıdkı ve itikadı var ise bu vasiyetleri erkân saklaya, ehli olmayan nadanlara göstermeye... (Yılmaz, 2017: 2202).

ifadeleri geçmektedir. Sırrın ne olduğu kaynaklarda açıkça belirtilmezken daha önce de bahsettiğimiz üzere Miraç’ta Hz. Muhammed’in Allah’la doksan bin kelam söyleştiği ve bunun otuz veya altmış bininin Hz. Ali’de sır olduğunu, buradan hareketle sırrın Miraç olayında yaşananlar ve kelimeler üzerine olduğunu anlıyoruz. İslam tarihinde karşımıza çıkan Miraç anlatılarında herhangi bir sırdan bahsedilmemektedir. *Kurani Kerim*’de geçen bazı kavramların anlamı bilinmemekte ve bunlarda “manasını sadece Allah bilir” şeklinde geçmektedir. Alevi inancında ise birçok kavram, hadise, anlatı sır kavramıyla bezenmiştir ve bunların ortak noktası Hz. Ali olmuştur. Bu da Hz. Ali’nin tanrısal sırlara vakıf olduğunu bu sebeple insan üstü özelliklerde olduğunu inanç belleğine kazımıştır. Bazı araştırmacılar Tanrı’nın Hz. Ali’de tecelli ettiği inancının sır olduğunu belirtmişlerdir. Farklı Hz. Ali yaklaşımlarının yoğunluklu olarak buyruk ve başka kaynaklarda işlendiği ve özellikle Miraç hadisesinde yaşananlara atıf yapıldığı görülmektedir. Hz. Ali’nin Miraçta aslan donunda bulunması, Allah’ın Hz. Muhammed ile Hz.

Ali'nin sesiyle konuşması ve Tanrı'nın katında Peygamberin Hz. Ali ile karşılaşması, kırklar meclisinin pirinin Hz. Ali olması ve Peygamberin Allah'tan aldığı kelimelerin bir kısmının Hz. Ali'de sır olması, Miraç olayının Hz. Ali kabulleri açısından önemini ortaya çıkarmaktadır. (Yılmaz, 2017: 2203). Başka bir açıdan Hz. Ali'nin öte alemlerdeki yeri, konumu ve Tanrı'nın inanç belleğindeki karşılığı Miraç hadisesiyle büyük bir anlam kazanmıştır. Pir Sultan Abdal şiirlerinde Hz. Ali için "yedi iklim dört köşede" ifadelerini kullanmıştır. Bu da yine Hz. Ali'nin ebediyetini, evvelde ve ahirde hep var olduğu inancını ortaya çıkarmıştır. Miraç hadisesi ise Hz. Ali'nin bu özelliğini Hz. Muhammed'in de tanıklığına başvurarak ortaya koymuştur. (Ay, 2015: 15). Özellikle Hz. Muhammed'in de bu anlatıda yer alması önem arz etmiştir. Hatta Hz. Muhammed Miraç'ta Hz. Ali'nin sırrına da vakıf olanlar arasında gösterilir. (Ay-2015:19). Hz. Ali'nin evvelden beri var olduğu, don değiştirerek bütün dönemlerde yaşadığı, sırrı yezdan olduğu inancı, Mersin Tahtacıları'nın anlattığı menkıbelerde de öne çıkarılmaktadır. Bir anlatıya göre ;

Selman-ı Pak bir gün bir nehirde yıkandıktan sonra sudan çıkar ve kıyafetlerinin üzerinde bir aslanın oturduğunu görür. Aynı anda oraya yüzü peçe ile örtülü bir atlı gelir ve aslan bu atlıyı görünce oradan kaçar. Selman teşekkür etmek için atlıya dönerek "Sana bir hediye vermek istiyorum" der. Ona bir nergis uzatır. Atlı nergisi alarak oradan uzaklaşır. İleriki zamanlarda Hz. Muhammed'in yanında görev alan Selman, Hz. Ali doğunca onunla ilgilenmeye başlar. Selman bir gün Hz. Ali'yi hurma ağacına çıkarır. Hz. Ali hurmaların çekirdeklerini Selman'a atar. Selman atma dedikçe Hz. Ali atmaya devam eder. Hz. Ali, Selman'a "Hangimiz çocuğuz?" diye sorar. Selman "Tabi ki sen çocuksun, üç yaşındasın" diye cevap verir. Hz. Ali "Sen nehirde yıkanırken kıyafetlerinin üzerine bir aslan oturmuştu, oraya yüzü peçeli bir atlı gelmişti ve aslanı kovmuştu. Sen o atlıya ne hediye etmiştin?" diye sorar. Selman "Nergis vermiştim" deyince Hz. Ali cebinden nergisi çıkarıp "Al nergisini" demiştir ve Selman oradaki atlının Hz. Ali olduğunu anlamıştır (Ünlüsoy, 2015: 171).

Bu gibi anlatılar Alevi sözlü kültüründe oldukça karşımıza çıkmaktadır. Hz. Muhammed Miraca çıktığında da ondan önce orada olan ve Hz. Muhammed'e rehberlik eden Hz. Ali'nin evveliyatı başka anlatılarda da yerini almaktadır. Hz. Ali'nin Alevi inancında nasıl algılandığıyla ilgili bir alan araştırması yapan Taşğın'ın konuyla ilgili tespitleri Miraç hadisesinin önemini ortaya koymaktadır. Gerçekleştirdiği alan araştırmasında sorulan, Ali'nin insan mı Tanrı mı olduğu sorusuna, deneklerden yüzde kırkı 'Ali insandır', yüzde altmışı "Ali insan görünümünde Allah'tır. Fakat bu Ali'nin sırrıdır, mahiyeti bilinemez." Cevabını vermiştir. Sonuçlar Alevi inancında sır kavramının ne kadar önemli bir yer edindiği göstermektedir. Denekler Ali insan görünümünde Allah'tır deseler dahi bunun nasıl olduğunu açıklamamış, 'bilinmez' olarak değerlendirmiştir. Aynı zamanda denekler Hz. Ali'nin henüz hiçbir şey var olmamışken bir nur halinde var olduğuna, Miraçta aslan donunda Hz. Muhammed'in karşısında

çıktığına ve Miraç'ta iken Tanrı'nın makamında perdenin arkasından ona yiyecek uzatanın Hz. Ali olduğuna inandıklarını belirtmişlerdir. Aleviler bu inançlarını 'sır' olarak benimsemiş ve Alevi olmayanlara Hz. Ali'nin zahiri olan tarihi kişiliğini anlatırken, evvel özelliğinden bahsetmemiş, bahsedilmesini de yasaklamıştır. (Taşgın, 2002: 61).

9. SONUÇ

Tarihten günümüze kadar hemen hemen bütün inançlar, doğduğu ilk zamandaki haliyle kalmamış, değişime maruz kalmıştır. İslamiyet'te de zaman içerisinde birçok farklılığa ev sahipliği yapmıştır. İslam inancına göre her şeyin üstünde olan yegâne güç 'Tanrı' dır ve Tanrı'nın yarattıkları arasında en üstün ve özel olan ise insandır. Bu sebeple İslam inancının en önemli muhatabı insan olmuştur. İnsanlar da gelişen ve değişen dünya içerisinde inançları farklı şekillerde yorumlamış ve yorumladıkları yol etrafında toplanmış, grupları oluşturmuşlardır. İzleri İslamiyet öncesi dönemlerdeki inançlarda dahi görülen Alevilik ise bugüne kadar birçok araştırmadan geçmiş, insanların merak ettiği bir inanç olmuştur. Bazı araştırmacılar açısından Alevilik bir inancın yanı sıra bir yaşam felsefesi haline bürünmüştür.

Çalışmamızda Alevi İnancının en önemli unsuru olan Cem ibadetinden yola çıkarak, Cem'in kökenlerine ve yine Aleviler için kimi zaman tanımlaması güç olan Hz. Ali figürünü inceledik. Cem İbadetinin kökenleri Kırklar Cemi söylencesine dayanmaktadır. İnanca göre Kırklar Meclisi bir nevi Bezm-i Elestir. Henüz insanlar yaratılmamışken Allah ve ruhlar arasında yapılmış bir anlaşma olan Elest Bezmi, Cem ibadetinde de yerini buluyor ve dolayısıyla Kırklar Ceminde yerini buluyor. Buradan hareketle her Cem ibadetinin bu anlaşmayı yerine getirmek anlamını taşıdığını söyleyebiliriz.

Cem İbadeti bizi Kırklar Cemi'ne, Kırklar Cemi ise Miraç Hadisesine götürmektedir. Çünkü Hz. Muhammed Miraç yolculuğundan dönmekte iken Kırklar Meclisi'ne uğramıştır. Kırklar Meclisinde Hz. Muhammed'inde bulunması ve aynı zamanda Cem'e katılması önem arz etmektedir. Bununla birlikte Peygamberin Miraç yolculuğu da Alevi inanç sahasında kutsal sayılmıştır. Miraç yolculuğunun Alevi inancındaki anlatımları ile Ortodoks İslam'daki anlatımları farklılıklar göstermiştir. Alevi inancına göre Hz. Muhammed'e Miraç yolculuğu boyunca Hz. Ali, bazen aslan donunda, bazen sesiyle, bazen suretiyle O'na eşlik etmiştir. Hatta Hz. Muhammed Allah katına ulaştığında Hz. Ali'nin orda olduğunu, ona yol gösterdiğini görmekteyiz. Bu da Hz. Ali'yle ilgili genel kabulün, yani onun İslam tarihinde anlatılan kişiliğinin dışında bir de görünmeyen, batını olan, 'sır' olan tarafının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Miraç ve Kırklar Hz. Ali'yle ilgili bu görünümü ortaya çıkardığı için önem arz etmektedir. Hz. Muhammed' in Miraç'ta Allah tarafından aldığı buyruk ve öğretilerin bir kısmının Hz. Ali'de sır olması ise yine Alevi inancında önemli anlamlarını bulmuş ve inançta 'sır' kavramının zeminini hazırlamıştır. Sırlardan birisi ise Hz. Ali'nin insan üstü özellikleri olmuştur.

Buradan da hareketle Hz. Ali tasavvurlarıyla ilgili farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bazı araştırmacılar Hz. Ali'nin tanrısal özellikler gösterdiğini 'hulül' kavramıyla açıklamış, kimisi aşırı batını farklı yorumlamalarda bulunmuş, kimisi doğrudan Alevi gelenekte Hz. Ali'nin Tanrı olarak algılandığını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu konunun Alevi sözlü ve yazılı kültürüne yansımaları da yoğun olarak görülmüştür. Tüm yaklaşımların beslediği Hz. Ali tasavvurlarıyla ilgili Alevi inancında kesin, ortak bir inanç bulunmamaktadır. Hz. Ali bütün Alevi çevrelerce kutsal sayılmakla birlikte bu kutsiyetin hangi derecede olduğu farklılık göstermektedir. Bu farklılık Alevi inancını yaşayan grupların beslendiği kaynaklardan, dedelerden ve pirlere aldıkları öğretilerden gelmiştir. Kaynaklarında ötesinde özellikle inanç önderlerinden alınan ve dilden dile aktarılan öğretiler kişilerin farklı yorumlarda bulunmasına sebep olmuştur. Kırklar Cemi söylencesi ve Alevilikteki Miraç anlatısı her ne kadar ortak kabule sahip olsa da anlam dünyasındaki farklılıkları beraberinde getirmiştir.

Bu farklılık yoğunluklu olarak Hz. Ali tasavvuru üzerinde gerçekleşmiştir. İnancın daha çok şifahi bir kültüre sahip olması ve "sır" kavramının önem arz etmesi bu tasavvurun kimi zaman karmaşık bir hale gelmesine sebep olmuştur. Özellikle sır kavramı, Hz. Ali'nin Miraç'ta bulunması üzerinden anlamını kazanmıştır. Ortodoks İslam'daki Miraç anlatısında Hz. Ali bulunmazken Alevi inancındaki anlatıda Hz. Ali çoğu zaman Hz. Muhammed'in önüne geçmiştir. Hem gök katlarında hem Kırklar Meclisinde Hz. Ali, Hz. Muhammed'in önüne geçmiştir. Erkan'ı öğreten kişi olarak anlatılarda bahsedilmiştir. Hz. Muhammed Miraç yolculuğu sonunda Kırklar Cemi'ne katılmış, beli bağlanmış, semaha katılmış, 'yol'a girmiştir. Anlatının bu yönleri Hz. Ali'nin kutsiyetini arttırmıştır. Tasavvuf düşüncesindeki Tanrı-İnsan-Alem ilişkisi, Miraç ve Kırklar anlatısı üzerinden Hz. Ali'nin tanrısal özelliklere sahip olduğu düşüncesindeki yaklaşımların oluşmasında önemli olmuştur. Alevi inancında öne çıkan "nur" kavramı ve insanın yaratılmışların en güzeli olması da Hz. Ali tasavvurlarının farklılaşmasına sebep olmuştur. Ortodoks İslam anlayışında yaratılan ilk insan Hz. Adem iken, Alevi inancında Allah, herkesten önce Muhammed-Ali nurunu yaratmıştır ve bu nur kendisinden bir parçadır. Bu da Alevi inancındaki yaratılış anlatısından başlayarak Hz. Ali'nin dünyevi özelliklerinin önüne geçmiş ve onun efsanevi, batın yönünün kabulüne sebep olmuştur.

Tüm bu yaklaşım ve anlatılar Alevilerin Hz. Ali tasavvuru üzerinde farklı bakış açılarına, inanç ve yaklaşımlarına sebep olmuştur. Özellikle sır kavramından yola çıkarak Hz. Ali bir nevi "bilinmez" olmuştur. Aleviler açısından bunun sorgulanması veya Hz. Ali'ye dair sırrın Alevi olmayanlara söylenmesi olumsuz bir durum olarak algılanmıştır. Hatta bazı sürelerde bu kişilere cezalar verilmiştir. Hakikat kapısının kurallarından birisi "sır tutmak"

olmuştur. Miraç ve Kırklar Cemi ise bu konuya kaynaklık eden ve konuya farklı bakış açıları kazandıran anlatıların kökenini oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

- Aça, Mustafa, ve Mehmet Ali Yolcu (Eds.). (2022). *Geçmişten Geleceğe Küçük Asya-Anadolu. Paradigma Akademi.*
- Ağırakça, Ahmet (2014). *Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı.* Artuklu Akademi, C:1,S:2, ss:1-30.
- Akın, Bülent (2020). *Mitten Tasavvufa Alevi Ritüellerinin Sır Dili Kırklar.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Akın, Bülent (2021). Ashâb-ı Suffa'dan Kırklar Meclisi'ne: Yunus Emre'de "Miraç" ve "Semâ/Semah". *Türük: Uluslararası Dil Edebiyat Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, C:9, S:27.
- Aktürk, Hamit (2014). *Alevî Bektaşî Hiyerarşik Yapılanmasında Rol Model Olarak Hacı Bektaş Veli.* Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB).
- Arslan, Özbek, Necmiye (2019). Ardavirafnâme ve Miraçnâmelerde Yükseliş Mitinin İncelenmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C:3,S:4, ss:420-446.
- Arslan, Yusuf (2017). Türkistan'dan Tunceli'ye Kurban İnancı. *Milli Folklor Dergisi*, C:29 S:115, ss:51-62
- Arslanoğlu, İbrahim (2013). Alevilikte Temel İnanç Unsurları ve Pratikler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi.*
- Ay, Resul (2015). *Erken Dönem Anadolu Sufiliği ve Halk İslam'ında Hulûlcü Yaklaşımlar ve Hulûl Anlayışının Farklı Tezahürleri.* Bilig, S:72, ss:1-24.
- Aydın, Hayati (2022). Mi 'râc Olayı, İmkânı ve Keyfiyeti. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:62,S:62, ss:99-123.
- Aydoğan, Gülüzar (2019). *Seyyid Nesimî ve Şah İsmail Hatayî'nin Şiir ve Kelamlarında Tenasüh, Hulûl, Tecsim* (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
- Aytaç, Pakize (2011). Devriye Metinlerinde Geçen Omurga Kavramlar. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, C:1, S:2, ss:1-40.
- Aytaç, Gıyasettin (2010). Alevilik Kavramı Etrafında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:56, ss:15-28.
- Bakan, Dilek (2011). *Alevi Bektaşî Geleneğinde Hubyâr Sultan* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Birdoğan, Nejat (2001). *Şah İsmail Hatai Yaşamı ve Yapıtları.* İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Bozkurt, Fuat (2005). *Buyruk*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Boztemir, Emine (2013). *Alevi Bektaşî Şiirinde Mitolojik Ögeler (20. yy. Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Coşkun, Gamze (2022). Alevilikte Cem ve Semah'ın Kaynağı Olarak Görülen Miraç Hadisesi ve Kırklar Cemi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:103, ss:187-203.
- Coşkun, Ç., Nilgün (2013). Alevi-Bektaşî Geleneğinde Dârdan İndirme Cemi ve Bu Cemin Toplum Yaşamındaki Önemi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:65, ss:271-280.
- Coşkun, Ç., Nilgün (2014). *Anadolu Alevîlerinde Cemler ve Bu Cemlerin Sosyokültürel Hayattaki İşlevleri*. Folklor/Edebiyat, C:20, S:78, ss:9-28.
- Çelik, Hasan, ve Seda Kırteke (2017). Alevî/Kızılbaşlık'ta Ocak Kültü. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:81, ss:115-132.
- Dalkıran, Sayın (2002). Alevî Kimliği ve Anadolu Alevîliği Üzerine Bir Deneme. *EKEV Akademi Dergisi*, C:6, S:10, ss:95-117.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin (2010). *Dedelik Kurumu ve Sürek Anlayışı*. II. Uluslararası Tarihten Bugüne Alevilik Sempozyumu, ss:193-205.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin (2012). *Dede Gargın Süreğinde Cem*. Ankara: Yurt Kitap Yayıncılık.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin (2013). Alevilikte Cem ve Cemdeki Kavramlar. *Journal of Alevism-Bektashism Studies*, S:8, ss:207-222.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin (2014). Muharrem ve Aşure. *Hünkâr Alevilik Bektaşîlik Akademik Araştırmalar Dergisi*, ss:1-44.
- Deniz, A. Çağlar (2019). *Mucizenin İkonografisi: Miraç ve Miraçnameler*. *Journal of Alevism-Bektashism Studies*, S:19, ss:225-284.
- Deniz, Kemalettin (2012). Dil Sosyolojisi Açısından “Ocak” Kavramı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:64, ss:219-232.
- Doğan, Cafer (2005). *Alevî Müslümanın İslâm Anlayışı*, Ankara: Oba Yayıncılık.
- Dönmez, Mustan, Banu (2013). Türk İnançsal Halk Danslarının Figürlerine Göstergebilimsel Bir Bakış: Alevi Semah Figürlerinin Anlamları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C:4, S:7, ss:75-79.
- Dönmez, Mehmet, Hasan Çelik, Seda Kırteke, (2019). Aleviliğin İbadet Biçimi Olan Semâhların Taşıdıkları İçsel Anlamlara Genel Bir Bakış. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C:7, S:17, ss:220-233.

- Elçi, Armağan (2013). Semah Geleneğinin Uygulanması. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:12, ss:171-184.
- Er, Piri (1997). *Anadolu Aleviliğinde Semah ve Oyun Kavramları Üzerine*. Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki (1995). *Şeyh Bedreddin: Vâridât*. İstanbul: Der Yayınları.
- Genç, Cemal Atay (2021). *Kırklar Cemi ve Derrida*, Poetikanın Hatayı Yolu. Ankara: Klaros Yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (2013). *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gül, İbrahim (2017). Alevi-Bektaşî Cemlerinde Erkan ve Sürek Farklılığı Herne Cemevi Örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:82, ss:25-41.
- Güray, Cenk (2010). Semâ'dan Semah'a Bir Sonsuz Devir. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:56, ss:119-152.
- Güzel, Abdurrahman (2010). *Sarayname*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Güzel, Abdurrahman (2021). *Kaygusuz Abdâl Külliyyâtı*. Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Işık, Caner (2017). Türk Kültür Mirasında Bir Kült Olarak Hz. Fatıma. *Sûfî Araştırmaları*, S:16, ss:17-33.
- Işıkhan, Dilek (2014). Divân Şâirlerinde İlm-i Tencîm Tesîri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014. S:4, ss:110-114.
- Kalenderoğlu, Sadettin, ve Güray, Cenk (2019). Miraç Kavramının Alevi Sözlü Kültürü Açısından İncelenmesi: Çubuk-Şabanözü Örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:92, ss:143-170.
- Kaplan, Doğan (2014). *Alevi Bektaşî Klasikleri-5 Erkanname-1*. : Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karadaş, Cağfer (2019). İsrâ-Mirâç Hâdisesi: Mahiyeti ve Gerçekliği. *Kisbu İlahiyat Dergisi*, S:1, ss:55-73.
- Kocadağ, Burhan (2001). Anadolu Alevilerinin İnanç Önderleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S:7, S:18.
- Koç, Adem (2015). Güruh-ı Naci'nin Saçlı Bacıları: Alevi-Bektaşî İnanç Sisteminde Kadın Olmak. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C:7, S:12, ss:126-145.
- Korkmaz, Esat (1996). *Pir Sultan Abdal Divanı*.. İstanbul: Ant Yayınları.

- Korkmaz, Esat (1997). *Hak-Muhammet-Ali ve Kırklar Cemi*. Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dede Baba Araştırma, Eğitim ve Kültür Vakfı yayınları.
- Kurtoğlu, Orhan (2019). Sıdkî Baba'nın Velâyetnâme Müellifi Ali Nihânî'ye Dair Hatıraları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:90, ss:11-24.
- Kük, E., Didem Gülçin (2021). *Alevi-Bektaşî Gülbankları-Bağlam Merkezli Bir Yaklaşım*.
- Melikoff, Irene (1994). *Uyur İdik Uyardılar*. (Çev. Turan Alptekin). İstanbul : Cem Yayınları.
- Melikoff, İrene, (2007). *Kırklar'ın Cemi'nde* (Çev. Alptekin, T.) Demos.
- Özmen, İsmail (1998a). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt II*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özmen, İsmail (1998b). *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi, Cilt I*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Rençber, Fevzi (2012). Alevi Geleneğinde “Cem Evinin” Tarihsel Kökeni. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C:12, S:1, ss:73-86.
- Rençber, Fevzi (2018). *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilikte Cem ve Cem Evleri*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Sadık Abdal (2019). *Sâdık Abdâl Dîvânı* (Çev. Gümüšoğlu, H. D.) Horasan Yayınları.
- Sarıkaya, M. Saffet (2004). *Şah İsmail Hatayi'nin Şiirlerinde Hz. Ali*. Birinci Uluslararası Şah İsmail Hatai Sempozyum Bildirileri, C:9, S:11.
- Sarıkaya, M. Saffet (2005). Şerhu Hutbeti'ı-Beyan'da Ehl-i Beyt ile İlgili İnanç Motifleri. *İnsan Bilimleri Araştırmaları*, C:7, S:13, ss:1-11.
- Sarıkaya, M. Saffet (2009). *Bektaşî ve Alevilerde Hz. Ali'nin Tanrılaştırılması İddialarına Dair Bir Değerlendirme*. Hz. Ali-Sempozyum Bildirleri-, İzmir: Tıbyan Yayıncılık.
- Sarıkaya, Saffet (2009). *Alevî İnanç Kültüründe Hz. Muhammed*. Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü, Der. Ocak, Ahmet Yaşar, Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss:228-240.
- Saygı, Hakkı (1996). *Şeyh Safî Buyruğu ve Rumeli Babagân Bektaşî Erkânları*. İstanbul: Saygı Yayınları.
- Sivri, Medine, ve Kuşça, Sibel (2014). Şah İsmail Hatai ve Pir Sultan Abdal Deyiş ve Nefeslerinden Alevi-Bektaşî Kozmogonisi ve Kırklar Meclisi'ne. *Folklor/Edebiyat*, C:20, S:78, ss:179-202.
- Soltani, Mohammed Ali ve Esra D. Turay, (2017). Serencam, Velâyetnâme ve Buyruk'ta Alevilerin Ortak İnançları. *Journal of Alevism-Bektashism Studies*, S:16, ss:247-324.

- Sümer, Derya (2011). Alevi-Bektaşî Miraç Söyleminden Cemin Simgesel Temsillerine Hakk'ın Birlik Bilinci. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:57, ss:37-84.
- Şenyurt, Gökhan (2020). *Yemîni'nin Fazîletnâmesi'nde Bulunan Kerametlerden Hz. Ali'nin Vefatı Hadisesi ve Bazı Başka Metinlerdeki Yansımaları*. *Journal of International Social Research*, C:13, S:73.
- Taşgın, Ahmet (2002). Alevî İnancı: Bir Alan Araştırmasının Sonuçları. *Folklor/Edebiyat, Alevilik Özel Sayısı-II*, S:2, ss:53-84.
- Taşgın, Ahmet (2004). Mit ve Gerçeklik Arasında Alevîlikte Ehl-i Beyt. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, C:4, S:3, ss:273-281.
- Taşgın, Ahmet (2013). *Dediği Sultan ve Menakıbı: Konya ve Çevresinde Ahmet Yesevi Halifelerinin İzleri*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Temizkan, Mehmet (2017). Hilmî Efendi'de Hz. Alî ve Al-i Abâ Algısı. *Journal of Alevism-Bektashism Studies*, S:15, ss:19-30.
- Turan, Ahmet, & Harun Yıldız (2008). Tarihten Günümüze Anadolu Aleviliği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:26, S:26-27, ss:11-24.
- Ulusoy, A. Celalettin (1986). *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevî Yolu*. Akademi Matbaası. ss: 294-309.
- Üçer, Cenksu (2005). Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı ve Alevilerin Temel İslâmî İbadetlere Yaklaşımları. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C:5, S:3, ss:161-189.
- Üçer, Cenksu (2005). *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevîlik*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Üçer, Cenksu (2015). Alevîliğin Yanlış Algılanması: Muharrem Uygulamaları Örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:74, ss:45-76.
- Üçer, Cenksu (2018). Cemevi: Adâb ve Erkânın İcrâ Edildiği Mekân. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S:88, ss:59-84.
- Üçer, Cenksu (2019). Alevî Nitelemeli Gelenek ya da Ocak ve Gruplar Hakkında Yapılacak Çalışmalarda Ocak Sisteminin Dikkate Alınmasının Önemi. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, C:12, S:2, ss:353-402.
- Ünlüsoy, Kamile (2015). 2000 Yılı ve Sonrasında Yapılan Alan Araştırmaları Bağlamında Günümüz Anadolu Alevîliğinin Hz. Ali Tasavvurları. *EKEV Akademi Dergisi*, S:63, ss:167-194.
- Ürkmez, Ertan (2015). *Türk-İslâm mitolojisi bağlamında Mi 'râç motifi ve Türkiye Kültür Tarihine Yansımaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ürkmez, Ertan (2020). *Tarihten Mitosa Türkiye Kültür Tarihinde Mitolojik Ali Tasavvurları*.

- Yaman, Ali. (1998). *Kızılbaş Alevî Dedeleri*. İstanbul: Şâhkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dede Baba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Yemini (2011). *Hazreti Ali'nin Faziletnamesi*. (Çev. Altınkaş, A.), Can Yayınları: İstanbul (Orijinal Yayın tarihi: 1998).
- Yıldırım, Hafsanur (2015). Divan Şairlerine Göre Burçlar. *Journal of International Social Research*, C:8 S:41.
- Yılmaz, Hulusi (2008). *Sosyal Değişme Sürecinde Alevilik (Ankara örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Yılmaz, Hacı (2017). The Concept of Secret in Anatolian Alewism. Anadolu Aleviliği'nde Sır Kavramı. *Journal of Human Sciences*, C:14, S: 2, ss:2200-2207.
- Yöndemli, Fuat (1997). *Mevlevilikte Semâ Eğitimi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Yüner, Recep (2020). Alevîlerin Temel İslâmî İbadetlere Yaklaşımları: Sorgun Örneği. *EKEV Akademi Dergisi*, S:81, ss:377-396.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Ezgi ÜNSEVER

Doğum Yeri ve Tarihi:

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi (Malatya) – Sosyoloji

Yüksek Lisans Öğrenimi: İnönü Üniversitesi Alevilik Araştırmaları Enstitüsü Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Anabilim Dalı (Malatya)

Bilimsel Çalışma Alanı: Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları

İletişim E-Posta Adresi: